

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 108 (1995)

Artikel: Rapport da lavur 1994 : elavurà dals divers posts da lavur
Autor: [s.n.]
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-236093>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 02.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Rapport da lavur 1994

Elavurà dals divers posts da lavur

Lavur dals organs da la LR

La suprastanza ha salvà 20 sedutas e deliberà 250 tractandas. Ina seduta da dus dis ha gì lieu en Val S-charl ed in di da lavur a Lumbrein. Il cussegl ha gì 3 tschentadas cun 17 tractandas. La radunanza da delegadas e delegads è sa radunada per sias radunanzas ordinarias ils 4 da zercladur a Salouf, ils 10 da december en la sala dal cussegl grond a Cuira e per ina radunanza giubilara extraordinaria ils 9 d'october a Donat. Ultra da las tractandas statutaricas han las radunanzas tractà e decidì las sequentas dumondas:

- Revisiun dals tschentaments LR (approvaziun ils 4-6-1994 a Salouf). Ils novs tschentaments vegnan agiuntads a quest rapport.
- Discussiun davart la situaziun actuala dal moviment rumantsch e davart sias perspectivas per il futur.
- Preschentaziun da l'idea da la "Spierta rumantscha".
- Preschentaziun dal program e da las intenziuns da la SCUNTRADA 1994.
- Elecziuns. Per il trienni d'uffizi da 1995 fin la fin 1997 èn las sequentas persunas vegnidas elegidas:

President: Chasper Pult

Suprastanza: Gion Pol Simeon, represchentant da l'URS, elegì da la suprastanza sco vicepresidente per 1995-1997; Rita Killias-Cantieni, represchentanta da la Romania; Gion Kunfermann, represchentant da la Renania; Silvia Steiner-Filli, represchentanta da l'UdG.

Suppleanza da suprastanza: Domenic Camastral, Remi Capeder, Werner Carigiet, Cristian Joos.

Cumissiun da gestiun: Valentin Derungs, Jon Peider Lemm, Magnasch Michael.

Suppleanza da la cumissiun da gestiun: Duri Sulser, Joachim Wasescha.

Controlla da finanzas tenor tschentaments, art. 14, cif. 5: Controlla da finanzas dal chantun Grischun.

- En las radunanzas da delegadas e delegads è vegnì infurmà davart ils sequents temas: Occurrenza "75 onns LR" en il rom da la SCUNTRADA; entrada en vigur dals novs tschentaments; novs projects da pressa; istanza al chantun Grischun ed a la confederaziun per

mesiras urgentas; rapport da la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN; revisiun dad art. 116 CF; resoluziun da las suprastanzas da las uniuns afiliadas concernent la retschertga davart l'acceptanza dal rumantsch grischun; adattaziun da l'urden da pajas da la LR a la revisiun respectiva dal chantun Grischun.

- Il revisurat LR ha salvà 2 sedutas. El ha discutà en spezial il rapport da la controlla da finanzas dal chantun Grischun, l'urden da pajas dal persunal LR, las incumbensas da la cumissiun da gestiun tenor art. 28 e da la controlla da finanzas tenor art. 29 dals novs tschentaments, l'engaschament dals collavuratur regiunals per l'intschess ladin.

Foto: F. Degonda

Las emprimas dunnas en suprastanza LR: Rita Killias (san.) e Silvia Steiner cun il president

Rapport tenor program da lavur

1. UNIUNS AFFILIADAS

Tuttas uniuns affiliadas èn vegnidas contactadas per las sequentas dumondas:

- SCUNTRADA 1994
- Revisiun dals tschentaments LR
- Entrada en vigur dals novs tschentaments
- Participaziun a la radunanza da delegadas e delegads
- Dumonda al chantun ed a la confederaziun per mesiras urgentas
- Invit ad ina radunanza extraordinaria da las suprastanzas da las uniuns affiliadas en il rom da la SCUNTRADA (ils 15 d'october a Donat)

Las uniuns regionalas èn vegnidas contactadas spezialmain en connex cun las elecziuns per ils gremis da la LR. Cun la Renania e l'Uniun rumantscha da Surmeir è vegnì discutà in augment da las contribuziuns per la Pagina da Surmeir e la Casa Paterna/La Pùnt. La radunanza da delegadas e delegads dal december ha decidì en il rom dal preventiv in augment da 15'000.- fr. per mintgina da questas duas gasettas. Cun l'Uniun dals Grischs han gì lieu diversas discussiuns en connex cun l'elecziun dals novs collavuratur regiunals Jon Domenic Parolini e Romedi Arquint sco successeurs da Jacques Guidon. En ina cunvegna è vegnida fixada ina repartiziun da las lavurs tranter quests dus collavuratur. L'Uniun dals Grischs è pronta da sa participar vid ils custs d'infrastructura per dus mezs posts da lavur dals collavuratur regiunals. Cun la Renania è vegnì collavurà a moda speziala en connex cun la SCUNTRADA 1994 a Donat, cun la Romania spezialmain en connex cun la preschentaziun dals dus emprims toms da las ovras da Giacun Hasper Muoth a Breil.

Cun l'Uniun da scripturas e scripturs rumantsch(a)s è vegnì collavurà en connex cun ils IV. Dis da litteratura a Domat, cun l'Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa en connex cun la SCUNTRADA e cun il fegl d'infurmaziun ed in'acziun d'animaziun per las Rumantschas ed ils Rumantschs en Romandia. Represchentants da la LR han fatg part a las radunanzas annualas da las uniuns affiliadas, per part era a sedutas da las uniuns. Per l'Uniun da scripturas e scripturs administrescha il post da finanzas l'ediziun da la "Litteratura". Ultra da las contribuziuns directas tenor preventiv han singulas uniuns retschet contribuziuns spezialas per ediziuns u auters projects (kurs spezial da scolaziun, contribuziuns per rumantschaziuns, etc.)

A chaschun da la radunanza da las suprastanzas da las uniuns affiliadas en il rom da la SCUNTRADA (ils 15 d'october a Donat) è vegnida decidida la resoluziun agiuntada a quest rapport. Las suprastanzas han era exprimì l'intenziun da s'inscuntrar ina giada ad onn per barat d'experiences e coordinaziun da lavurs.

2. COLLAVURATURS REGIONALS

Ilis rapports dals collavuraturs regionalis vegnan agiuntads als rapports da las uniuns regionalas.

Foto: M. Sauter

**Scuntrada; occ. 67:
Tge dretgs avain nus
sco Rumantschs e co
pudain nus fixar il
rumantsch sco lingua
uffiziala dal plaun
communal a la
confederaziun?
Jacques Guidon
pledescha per il
princip territorial**

La cumissiun accompagnanta (CA) è s'inscuntrada 2 giadas cun ils collavuraturs regionalis ed ina giada suletta. Ella ha decidì da far in carnet da duairs e da precisar si'atgna incumbensa, dad intensivar ils contacts regulars cun ils collavuraturs regionalis per discutir davart lur lavur, projects, plans e problems. Las uniuns affiliadas duessan distgargiar ils collavuraturs regionalis tant sco pussaivel da lavur administrativa, da translaziuns e vendita da cudeschs e pussibilitar ad els da sa concentrar sin animaziun, contacts ed acziuns concretas ordaifer ils biros.

Ilis collavuraturs regionalis dattan mintga mais rapport detaglià a scrit da lur lavur. La suprastanza, la cumissiun accompagnanta ed ils presidents da las uniuns affiliadas retschaivan quests rapports quotidianis e mensils. Il secretari s'inscuntra ina giada il mais cun ils collavuraturs per planisar e coordinar lavurs e projects. Cun la suprastanza, la cumissiun accompagnanta ed ils collavuraturs èn vegnidas discussiunadas pussaivladads da perfecziunament professional supplementar.

3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolinas

La LR è sa gidada da motivar geniturs a Domat e Flem da trametter lur uffants en scolina rumantscha. Discussiuns han era gè lieu cun las inspec-turas per las scolinas rumantschas e cun il seminari da mussadras chantu-nal concernent dumondas specificas da las scolinas en vischnancas al cunfin linguistic (integraziun linguistica, scolinas bilinguas, reacziuns da geniturs na-rumantschs, e.a.). La LR ha en il sector da las scolinas la funcziun d'observatura, admonitura e "lobbista".

Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)

Sin giavisch da la CMR è l'ediziun da la "Girumbella" en vallader vegnida preparada per la stampa. Per motivs da mancanza da finanzas sto la realisaziun finala dal project eventualmain vegnir spustada sin 1995.

Scolinas a Cuira

Uniun da scolina Cuira (USC), rapport dal president Claudio Dietrich:

L'onn da scola 1993/94 èn las duas partiziuns da scolina a Cuira vegnidadas manadas cun in dumber da 35 uffants. En la partiziun sursilvana è la mussadra Heidi Caviezel s'occupada da 20 uffants. La mussadra Rahel Salis, che ha terminà la stad 1994 ses engaschament, ha gè quità da 15 uffants en la partiziun ladina. Per l'onn da scola 1994/95 han 33 uffants cumenzà la scolina (partiziun sursilvana: 19 uffants; partiziun ladina: 14 uffants). Sco successura da dunna Rahel Salis ha dunna Ladina Huder surprindì il pensum da mussadra a partir da l'atun 1994.

L'Uniun da scolina Cuira (USC) ha approvà sin l'entschatta da l'onn da scola 1993/94 ils novs statuts (cf. text en il rapport annual 1993, p. 20). Sa basond sin quests statuts ha la suprastanza da l'USC elavurà in feagl d'infurmaziun. Quest document dat scleriment davart differents detagls en connex cun l'organisaziun dal manaschi da scolina.

Sin fundament d'ina cunvegrientscha tranter la LR e l'USC vegnan ils custs da transport dals scolarets repartids per l'emprima giada a partir da l'onn 1993 (cf. text en il rapport annual 1993, p. 21). L'emprim pajament da l'USC sa basa sin ils custs da l'onn chalendar 1993 ed è vegnì prestà en il decurs da l'onn 1994. La radunanza generala da l'USC ha decidì da surpender - sche la situaziun finanziaria lubescha - dapli che la mesadad dals custs da transport.

Davent da l'atun 1994 elavurescha la suprastanza ensemen cun in cussegliader da propaganda in concept per far reclama sin il bus. Quest concept vegn preschentà als responsabels da la LR l'entschatta da 1995. Era ils contracts cun ils sponsurs vegnan suttascrits durant l'emprim semester 1995, uschia ch'ils emprims meds finansials en quest connex duessan entrar en cassa da l'uniun anc durant l'onn da scola 1994/95. Cun questas mesiras

vules ins pudair garantir per il proxim temp entradas annualas supplementaras vid ils custs da transport. Tenor conclus da la radunanza generala retschaiva la LR ultra da la part dals custs per il bus directamain la mesadad da quellas entradas da reclama.

Per mantegnair las scolinas a Cuiras attractivas e fritgaivlas ha l'USC era durant l'onn 1994 puspè organisà differentas occurrenzas cun ils geniturs e surtut cun ils scolarets.

La suprastanza LR s'engascha per mantegnair las scolinas a Cuiras che garanteschon ina buna preschientscha rumantscha a Cuiras, che han in'impurtanta funcziun per la scolaziun da las mussadras e che gidan a mantegnair il contact cun las mussadras e lur lavur. La radunanza da delegadas e delegads dal december ha incumbensà la suprastanza da contractar cun la citad da Cuiras davart in augment da las contribuziuns per las scolinas en Chasa rumantscha.

Scolinas en general

Lavurs da la LR: Scolaziun supplementara per las mussadras en collavuraziun cun il post chantunal e cun ils collavurators regiunals; contribuziuns per introducir geniturs na-rumantschs en il rumantsch che lur pitschens emprendan en scolina; engaschament dals collavurators regiunals per rumantsch en prescolinas; sustegn dals postulats da la CMR.

Scolas fundamentalas tudestgas

Ad in inscunter cun represchentants da questas scolas han fatg part exponentas ed exponentes dal departament d'educaziun e da las vischnancas d'Andeer, Bravuogn, Flem, Domat, Glion, Razén, San Murezzan, Vazsura, Veulden, Ziràn. Tematicas da discussiun:

- Il chantun Grischun elavurescha in concept e realisescha novs meds d'instrucziun per l'instrucziun rumantscha en talas vischnancas;
- En connex cun l'introducziun dad in segund linguatg en las scolas primaras tudestgas duain las vischnancas anteriuramain rumantschas retschaiver ina basa legala specifica che permetta da cuntinuar cun rumantsch sco segund linguatg;
- En Engiadina'uta duai vegnir fatg in'emprova da scola per rinforzar la bilinguitad.

Cun las vischnancas da Flem, Domat e Razén han gì lieu discussiuns pli differenziadas concernent concepts per l'instrucziun da rumantsch. A Flem ha la LR sustegnì la lavur da la "Cuminonza romantscha" en connex cun la votaziun davart il rumantsch en scola ed ha era pussibilità ina cussegliaziun giuridica. Per Domat vegn sustegnì tar il departament in'emprova da scola. La LR fa part ad ina gruppa da lavur respectiva.

En il rom da la SCUNTRADA han gì lieu differentas occurrenzas sut il titel: SCOLAZIUN E SOCIALISAZIUN (Scola fundamentala rumantscha e scola bilingua; instrucziun da rumantsch en scolas tudestgas; instrucziun da rumantsch en scolas professiunalas, commercialas, agriculas).

En la procedura da consultaziun per la revisiun parziala da la lescha da scola ha la suprastanza punctuà:

- L'instrucziun da talian en las scolas dal Grischun tudestg na dastga succeder a cust dal rumantsch en vischnancas al cunfin linguistic.
- En las vischnancas anteriuramain rumantschas cun scolas fundamentalas tudestgas ch'offran fin ussa rumantsch en scola primara, sto questa instrucziun vegnir garantida legalmain vinavant.
- Per vischnancas tudestgas entaifer territoris rumantschs (Samnaun, Sursaissa, e.a.) u cunfinantas al territori rumantsch ed integradas en circuls preponderantamain rumantschs duess vegnir creà ina basa legala che pussibilitescha d'eleger il rumantsch empè dal talian sco lingua d'inscunter (Begegnungssprache).
- En connex cun la scolaziun dals magisters duai era vegnir intermedià las cumpetenzas necessarias per questa instrucziun da rumantsch en scolas fundamentalas tudestgas.
- Sin il stgalim superiur duai provisoriamain il franzos sco lingua fundamentala vegnir mantegnì ed il talian resp. era il rumantsch pudair restar lingua d'inscunter.

L'engaschament da magistras u magisters ambulat(a)s per in'instrucziun sistematica da rumantsch en vischnancas al cunfin linguistic, prevista sco mesira urgenta, n'ha anc betg pudì vegnir realisà.

Expressivamain sustegna la LR las propostas en il rapport da la grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN concernent l'instrucziun en las scolas al cunfin da linguatg.

Ils 3-12-94 ha Anna-Alice Dazzi Gross represchentà la LR a la radunanza d'orientaziun e da contact concernent ils novs meds d'instrucziun rumantschs „Inscunters“ e „Bun success“. - Anna-Alice Dazzi Gross ha era preparà, organisà e coordinà la registraziun da la cassetta „Bun success II“ en puter.

Scolas fundamentalas rumantschas

La LR fa part a la grupp da lavur per l'emprova da scola bilingua a Samedan. Questa tematica è era vegnida tractada a la SCUNTRADA.

Ils collavuratur regiunals ed il post da linguatg da la LR èn s'occupads sin dumonda da la cumissiun chantunala per meds d'instrucziun cun correcturas da meds d'instrucziun.

Tenor infurmaziuns che cuntanschan la LR na vegn l'instrucziun da rumantsch en las scolas realas e secundaras anc betg dada en tut ils cas tenor

ils novs plans d'instrucziun. La LR supplitgescha las autoritads da scola da procurar ch'il nov plan d'instrucziun, che dat al rumantsch pli bler paisa, vegnia realisà.

Ils collavuratur regiunals tegnan ils contacts cun las conferenzas da magisters e cun las magistras ed ils magisters da las singulas vischnancas.

Ils barats da classa tranter las regiuns rumantschas e cun las gruppas da linguatg chantunalas e da la Svizra funcziunan be sporadicamain. Il temp e l'interess per tals barats para da mancar. Sche la revisiun dad art. 116 CF vegn acceptada po quest barat eventualmain vegnir rinforzà. Art. 116, al. 2 tenor la versiun dal cussegl naziunal sa cloma: "La confederaziun ed ils chantuns promovon l'enclegientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas". Il president fa part dal comité da patronadi per il barat da classas en Svizra.

Deplorablmain n'han las mesiras urgentas en il sector da la scola obligatoria betg pudì vegnir realisadas, cunquai che la basa legala per las contribuziuns necessarias manca anc. Las mesiras postuladas e rapportadas en il nual 1993, tanactualas gnir realisadas legalas èn dadas.

Foto: M. Sauter

Scuntrada; occ. 17: festival da rock

rumantsch. Decoraziun en tenda: scolas da Schons

Scolas professionalas

La situaziun dal rumantsch en las scolas professionalas è stada in tema central a la SCUNTRADA 1994. En discussiun cun ils directurs/ vicedirecturs da las scolas professionalas e cun scholaras e scholars rumantsch(a)s èn vegnidas discutadas pussaivladads per rinforzar e sistematisar l'instrucziun. Cun il departament chantunal da l'intern è la dumonda da la preschientscha rumantscha al Plantahof vegnida tematisada. Per l'onn da scola 1995/96 sto en mintga cas vegnir cuntanschì in'instrucziun da rumantsch al Plantahof. Las discussiuns cun il departament cuntinueschan.

Las mesiras urgentas, postuladas en il rapport annual 1993, p. 24, vegnan persequitadas vinavant e realisadas uschè spert sco pussaivel.

Scolas medias

En discussiun cun la cumissiun federala da maturitad vegn provà da cuntanscher in status adequat per il rumantsch en il rom da la revisiun da l'urden da maturitad. Las magistras ed ils magisters rumantsch(a)s dal seminari han intervegnì tar questa cumissiun cun la supplica ch'il rumantsch vegnia resguardà sco emprim linguatg per las Rumantschas ed ils Rumantschs e possa esser segund u terz linguatg per tut las ulteriuras scholaras e scholars tenor la proposta da la cumissiun. La cumissiun conferma che quai saja pussaivel, cunquai che naginas specificaziuns èn cuntegnidas en la revisiun concernent la segunda e terza lingua naziunala.

Cun la "Centrala svizra per il perfecziunament da las magistras e dals magisters da scola media" (CPS) è il project per in curs da rumantsch (2 dis) vegnì precisà. Il curs ha lieu ils 14 e 15 da mars 1995 en Chasa rumantscha a Cuira (responsabel: Manfred Gross).

Signur Thomas Kempter ha lavurà en la LR per preparar materialias d'instrucziun adattadas per in'infurmaziun davart il rumantsch en scolas na-rumantschas.

La grupp da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN ha integrà en ses rapport divers postulats per in rinforzament dal rumantsch en las scolas en general ed en las scolas medias en spezial.

Scolas autas

Diversas universitads svizras e da l'exteriur èn vegnidas documentadas cun material davart la situaziun linguistica e sociolinguistica dal rumantsch. Exponentas ed exponents dad universitads, per part cun gruppas da studentas e students, han visità la LR per sa laschar infurmar.

Il president ha fatg curs speziels da rumantsch a la Freie Universität Berlin (3 emnas curs intensiv) ed a l'universitad Lomonossov a Moscau (1 emna). Clau Solèr ha, ordaifer ses engaschament tar la LR, in'incumbensa d'instrucziun a las universitads da Genevra e Son Gagl, Chasper Pult a las universitads da Friburg e Turitg. Cun tut ils exponents rumantschs a las universitads svizras existan buns contacts. 6 student(a)s han fatg stages da 3 emnas en ils divers posts da lavur da la LR per retschaiver invista en la planisaziun linguistica, procurada da la LR.

Foto: M. Sauter

Scuntrada; occ. 18: scrivèr creativ

Scolaziun da creschid(a)s

La SCUNTRADA E FURMAZIUN SURSELVA e la SCUNTRADA E FURMAZIUN LADINA, che funcziuneschan autonomamain, retschaivan contribuziuns per curs da rumantsch cun main che 8 participantas e participants. En il rom da la SCUNTRADA è vegnì realisà in vast program per la scolaziun da creschid(a)s. Ensemen cun la Romania e l'UdG èn vegnìds organisads a Trun ed a Zernez curs per persunas che scrivàn regularmain rumantsch (chanzlists, persunas da l'administraziun, translaturas e translatur, e.a.).

Per la realisaziun da la scolaziun da creschid(a)s en las regions senza uniuns specificas (Sutselva, Surmeir) è la LR sa gidada cun sustegn organisatoric ed administrativ e cun contribuziuns.

In curs dad in'emna sco introducziun en il linguatg ed en la situaziun rumantscha per persunas na-rumantschas, scrits ora en la publicaziun svizra en connex cun la SCUNTRADA, n'ha betg pudì vegnir realisà.

Jacques Guidon represchenta la LR en l'Associaziun per universitads popularas svizras (AUPS).

Cun la Scola per linguistica applitgada (SLA) a Turitg (Schule für angewandte Linguistik, SAL) è vegnì discutà en pliras tschentadas la pussaivladad da realisar ina filiala a Cuira. Il president fa part d'ina cumissiun consultativa per questa scola che ha l'intenziun da porscher curs e scolaziuns per persunas che dovran il linguatg professiunalmain. La LR ha sustegnì l'iniziativa e la propagaziun da questa scola e sustegna la realisaziun cun cussegl ed intermediaziun da magistras e magisters qualifitgad(a)s.

Lavur cun la giuventetgna

Per la SCUNTRADA è la giuventetgna vegnida envidada da far propostas per il program e da sa participar sut cundiziuns spezialas. En diversas occurrenzas e cun in stan d'infurmaziun ha la Giuventetgna Rumantscha (GIURU) collavurà.

La lavur da giuventetgna è vegnida sustegnida sco suonda:

Foto: M. Sauter

**Scuntrada:
stan d'infurmaziun
GIURU e Punts**

- Contribuziun a la revista PUNTS. Cun ina decisiun en la radunanza da delegadas e delegads è questa contribuziun vegnida dauzada a 15'000.- fr. per l'onn 1995.
- Surdada dal commembradi en la Giuventetgna da las cuminanzas etnicas europeicas (GCEE) directamain a la GIURU.
- Sustegn da la participaziun al seminari da Pasca da la GCEE.
- Sustegn dad in curs da schurnalistica per collavuraturas e collavuratur da las PUNTS (collavuraziun dal president).
- Integraziun da la lavur da giuventetgna en l'istanza a la confederaziun per mesiras urgentas.

- Integraziun dad in postulat per la lavur da giuventetgna en il rapport da la grupp da lavur per las REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRI-SCHUN ed en il catalog per mesiras urgentas.
- 6 stages per giuvnas e giuvens en la LR.
- Sustegn spezial dal project "Pùntcrap" en il rom da la SCUNTRADA.
- Cooperaziun editoriala cun la Romania da giuventetgna per "Evelyn - 17 ed en speranza".

4. ASSIMILAZIUN/INTEGRAZIUN

Survista dals curs

En collavuraziun cun diversas instituziuns, autoritads communalas e regionalas (singulas organischeschan era curs en atgna reschia, sco p. ex.: Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana, Cerchel cultural Laax, Uniun dals Grischs, Società da trafic Scuol, Società da trafic Sta. Maria, Società da trafic Savognin, e.a.) e cun las uniuns Scuntrada e furnaziun èn vegnids organisads ils sequents curs da rumantsch:

Bever	2 curs	11 participantAs
Breil/Danis	2	14
Casti	4	32
Cuira	9	64
	(2 vall.; 4 surs.; 1 surm.; 2 rg)	
Donat	2	9
Flem	7	50
Ftan	2	23
Glion	10	68
Guarda	1	8
La Punt - Chamues-ch	2	11
Laax	3	24
Lantsch	1	2
Lavin	1	9
Lon	1	5
Martina	1	11
Mustér	4	35
Puntraschigna	3	18
Samedan	2	16
Savognin	6	40
Scharons	1	7
Scuol	1	10
Sent	4	28
Silvaplana	2	11
Sumvitg/Surrein	1	8
Trin	3	14
Trun	1	11
Zuoz	5	29
total	81 curs	568 participantAs

Las mesiras urgentas, previsas per megliar las materialias per curs d'assimilaziun, per sensibilisar la populaziun rumantscha ed ils immigrants per dumondas da l'integraziun linguistica e per in curs da rumantsch en radio e tv DRS n'han betg pudì vegnir realisadas, cunquai che la basa legala per las contribuziuns nun è anc creada.

Durant la SCUNTRADA è vegnida discutada en duas occurrenzas la dumonda da l'integraziun linguistica dad immigrantas ed immigrants.

Cun la direcziun da la "Klubschule Migros" a Turitg è vegnida discutada la realisaziun da "Eurolingua" en versiun rumantscha. La dumonda vegn persecutada vinavant, era en vista a novs meds d'instrucziun per ils curs da rumantsch en la Chesa Planta a Samedan.

5. RUMANTSCH GRISCHUN

Pledari Grond (PG)

Siond ch'il Pledari Grond (PG, ediziun da 545 exemplars) era exhaust gia la primavaira, ha la LR decis da metter a disposiziun l'entir *material dal PG sin discs*. Las lavurs da preparaziun per quests discs han occupà nus plirs mais. Noss specialist, signur Arnold Loepfe, Alsoft Termin/Trimmis, ha cun questa chaschun elavurà in program da tschertgar ils pleds tudestg-rumantsch/rumantsch-tudestg. Quest program po vegnir activà directamain en l'elavuraziun da text (premissa: sistem Windows). Uschia na ston ins betg sortir dal text per tschertgar in pled. Las correcturas ed amplificaziuns che nus avain fatg en la banca da datas dapi la cumpariziun dal PG la primavaira 1993 èn gia resguardadas sin ils discs.

Sco a ses temp per il PG en furma da cudesch, avain nus l'emprim sclerì il basegn per tals discs tar eventuels interessents. Nus avain survegnì passa 70 empustaziuns, uschia ch'ils custs da producziun èn cuverts plainamain. Il november/december avain nus furnì ils discs per ils systems Dos/Windows (passa 50 empustaziuns). Nus avain furnì l'entir material da la banca da datas cumprimidas sin mintgamai 3 discs pitschens (3,5), inclusivamain in program d'installar las datas sin la platta magnetica (harddisc) da mintga utilisader. Ensemen cun questas datas han ils utilisaders survegnì ina broschuretta cun las instrucziuns per l'installaziun, infurmaziuns davart il diever dal program da tschertgar ils pleds, ina glista cun las abreviaziuns utilisadas ed autras infurmaziuns nizzaivlas. Per pudair copiar ils discs sin la platta magnetica dovri ina capaciad libra d'almain 24 MB. L'entschatta 1995 quintain nus da pudair furnir era ils discs per il sistem Macintosh (passa 20 empustaziuns). En circa in onn vegnin nus alura a porscher in'actualisaziun dals discs (up-date).

Gia suenter l'ediziun dal PG en furma da cudesch aveva l'interess per *nossa staziun* externa, che pussibilitava l'access a la banca da datas via lingua directa cun modem, tschessà fermamain. Per raschuns tecnicas (maschina veglia) pudevan nus numnadamain dar access mo ad ina part da las datas. Cun la purschida dals discs che cuntengnan l'entira banca da datas e che

pussibilitesch an medemamain in access sur il chavazzin tudestg e rumantsch, eri da prevesair ch'il diever via modem daventass anc pli modest. Per spargnar custs nunecessaris avain nus perquai decis d'abolir sin la fin da l'onn quella staziun externa.

Lavur linguistica

Era quest onn avain nus cuntinuà cun las *lavurs da correctura ed amplificaziun da la banca da datas*. Quella ha cuntanschì ina tala dimensiun, ch'i na sa tracta betg pli en prima lingua da lavurs d'amplificaziun quantitativa, ma surtut qualitativa: curreger sbagls da stampa, eliminar inconsequenzas, integrar meglras propostas per plets, amplifitgar resp. cumplettar indicaziuns grammaticalas e semanticas etc.

Las lavurs da preredacziun per in Vocabulari tudestg-rumantsch/rumantsch grischun-tudestg èn progredidas.

Part tud.-rg: preredacziun fin a la letra S.

Part rg-tud.: cumplettaziun dals zavraders rumantschs en il vocabulari principal, vocabulari provisorii I, vocabulari provisorii II e vocabulari scursanì. Prezavradas dals vocabularis provisorii I e II. La prezavrada dal vocabulari principal è fatga fin a la letra F.

Ina buna part dal temp avain nus era impundì per las *lavurs d'administraziun da la banca da datas*: segiradas regularas, reorganisaziuns, transfers da datas etc. La dumonda dad edir il Pledari Grond (PG) en ina versiun rumantsch - tudestg è vegnida discutada a fund. Cunquai ch'il PG sin discs pussibilitesch in access er sur ils chavazzins rumantschs avain nus renunzià a quest project sco ediziun stampada.

Grazia al success dal Pledari Grond avain nus pudì far reservas finanziaras ch'han pussibilità da dar puspè a *studentas e students* interessads l'occurraziun da far in stage tar la LR e survegnir uschia in'invista en ils differents posts da lavur. Tranter ils 11-7 ed ils 24-9-1994 han lavurà ils suandants students al Post da rumantsch grischun: Ivo Berther, David Carigiet, Annalisa Cathomas, Daniela Cavelty, Ravenna Lechmann e Claudio Spescha. Els han fatg surtut lavurs d'excerpar e singulas translaziuns.

Infurmaziun, referats, curs, translaziuns

- 7-1: Referat per las classas autas da la scola claustrala a Mustér davart il rg (creaziun, applicaziun, problems), Bernard Cathomas.
- 19-9: Infurmaziun davart la situaziun actuala dal rumantsch e dal rg a prof. St. Wurm da l'università da Canberra, Australia.
- 30-9: Infurmaziun per magisters da geografia da la Svizra e da l'Austria, organisà da la WBZ, davart il rumantsch en general e davart la standardisaziun (C. Solèr).
- 10-10 fin 16-10: Scuntrada en Val Schons: Curs da rg per Rumantschas e Rumantschs, occurrenza: Rumantsch grischun en scola?, preschentaziun dad experientschas praticas, discussiun da tesas, elavuraziun da perspectivas.

- 14-11: Infurmaziun davart il project rg ad ina grupp da Bulsaun/I.
- Regularmain visitan classas dal Lyceum alpinum Zuoz e dal seminari da magistras e magisters Cuira il post da rg.
- Tenor directiva fa la LR infurmaziuns davart il rg be sin dumonda e cun invit spezial, quai per evitar l'impressiun che la LR veglia "manipular" la derasaziun dal rg.
- Collavuraziun en la Cumissiun chantunala per l'enquista davart l'acceptanza dal rg.
- Realisaziun da divers documents en collavuraziun cun las instanzas cumpetentas, p.ex. permis da manischar, nova carta d'identitad svizra, numns per diversas instituziuns per inscriber lur palpieri da corrispondenza etc.,
- Curs da rumantsch grischun a Cuira per principiants (magistra: Violanta Spinaz), curs da rumantsch grischun a Cuira per avanzads (magistra: Annalis Schaniel).
- Curs intensiv da rumantsch grischun a la Freie Universität Berlin (Chasper Pult).
- Collavuraziun cun l'Uniun Rumantsch Grischun per la realisaziun da l'ediziun "Mia sora Clara", intermediaziun da magistras e magisters per in'emproma cun quest'ovra en scolas, participaziun a la radunanza generala da l'URG.
- Supervisiun da diversas translaziuns en rumantsch grischun, translaziun dal nr. spezial "Il Parc naziunal svizzer" (matg 3/1994), prospect Caritas, Pass encunter il rassissem, divers rapports da gestiun da firmas privatas.
- Per incumbensa da la Chasa dal Parc, Zernez, translaziun da divers texts per ina senda instructiva en il Parc en rumantsch grischun.
- Posiziun en la pressa en connex cun la discussiun suenter la SCUN-TRADA davart "Rumantsch grischun en scola?".
- Amplificaziun da la bibliografia dal rumantsch grischun (texts en e texts davart il rg).
- Discussiuns cun Heinrich Schmid e Georges Darms davart il svilup dal project rg.

Publicaziuns

Pledari grond sin discs, sistem Dos/Windows, ed. Alsoft/LR, 1994 (3 discs + carnet d'infurmaziuns).

Rapport da la cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun (ccrg):

La cumissiun consultativa per l'applicaziun dal rumantsch grischun ha prendì posiziun positiva per il sustegn finanziel dal cudesch d'uffants "Mia sora Clara e las mieurs alvas".

La radunanza da delegadas e delegads LR a Salouf ha decidì en il rom da la revisiun totala dals tschentaments LR en l'artitgel 43, ch'il rumantsch

grischun vegnia duvrà sco linguatg da punt per ils texts uffizials ed administrativs per la LR. Plinavant figureschan tut ils texts da la LR en rumantsch grischun che sa drizzan a l'entir territori rumantsch.

Jachen Curdin Arquint, commember da la ccrg ha referì a la Scuntrada 94 a Schons. Il titel dal referat: Rumantsch grischun en scola?

6. POST DA LINGUATG

Scuntrada 94 Val Schons

Il PdL ha contribuì a l'organisaziun ed a la realisaziun dals temas dal di ('*strategias per damaun*') da la Scuntrada, en spezial dal tema '*scolaziun e socialisaziun*' (3 avantmezdis; G.P.Gregori). Ultra da quai ha il PdL (G.P.Gregori) en collavuraziun cun il PID (M.Gross) planisà, preparà e realisà la revista '75 onns Lia rumantscha' per il di final da la SCUNTRADA. Clau Solèr ha concepì e coordinà il programm (cf. p. 51).

Lavurs da terminologia

Anc en lavur è ina terminologia pli extendida davart la selvicultura. Quella cumpiglia spezialmain terms da l'organisaziun, administraziun e da l'inschignaria dal guaud. Il sboz è vegnì discutà e curregì cun l'inschigner forestal Claudio Gadola. Per incumbensa da la secziun da terminologia da la confederaziun avain nus controllà, coordinà e curregì ensemen cun il translatur chantunal differents nums d'instituziuns e d'uffizis federals. Quests terms vegnan derasads als lieus pertutgads (uffizis, servetschs da traducziun e redacziuns da radio e da gasettas). Permanentamain èn pli pitschnas glistas da terminologia (p. ex. plantas, maschinas, sanadad) da preparar e surdar ad uffizis ed instituziuns.

Ils praticants e las praticantas han preparà ed entschavì ad elavurar differentas lavurs terminologicas (giuventetgna, meteorologia, sanadad e golf). Igl è pussaivel che tschertinas pon vegnir cuntinuadas sco lavurs da studi en las universitads e la LR survegn alura la terminologia elavurada.

Era durant il 1994 ha il PdL già da responder numerusas dumondas da terminologia occasiunala da differents secturs tematics per instituziuns e persunas privatas.

Curs e referats

- 17-3: Referat per il "Verein Schwizertütsch, Zürich" davart il contact tudestg - rumantsch (C. Solèr)
- 27-5: Cuir, LR, organisaziun d'ina dieta da lavur cun ils redactors dals vocabularis regionalis (Anna-Alice Dazzi Gross).
- 20-6: Infurmaziuns en chasa davart la LR ed il rumantsch per studentAs da l'universitad da Friburg/Brisgovia (C. Solèr)
- 19-7: Referats (tudestg e rumantsch) "Cu as deporta glieud bilingua en societeds bilinguas?" als curs da rumantsch da la Fundaziun Planta (C. Solèr).

- 22-8: A Brig/Glis durant il congress "Plurilinguitad en l'artg alpin", referat "Sprachkontakt = Sprachwechsel; Deutsch und Romanisch in Graubünden" (C. Solèr).
- 25-11: Terz curs per chanzlists e chanzlistas e personas che han da scriver rumantsch. Questa giada avain nus preparà da cuminanza brevs e formulars da standard ch'èn silsuentar vegnids distribuids a la gliעד participanta sin disc e restan qua tras a disposiziun per la lavur quotidiana (C. Solèr, Claudio Vincenz).

En la revista 'Terra Grischuna' ha il PdL surpiglià la redacziun da la pagina 'Chapis Vus rumantsch?' nua ch'ins preschenta in pitschen curs da rumantsch grischun cun simpels texts da lectura.

Cun la firma Radar da J. Sedlàcek a Sent è vegnì discutà davart las correcturas dal program da curreger ladin e davart pussaivladads da barattar datas linguisticas.

Contacts ed infurmaziun

Il PdL impunda ina buna part dal temp per cussegljar linguisticamain chanzlias, uffizis chantunals e gliעד privata a scrit e per telefon sco er per curreger differentes texts e sa gidar tar la redacziun.

En la nova gasetta mensila d'inserats 'Prima Grischina' ha il PdL tgirà e redigì en mintga numer ina pagina rumantscha cun differentas contribuiziuns per e dal rumantsch.

La gliעד giuvna che ha passentà differentas emnas da pratica en la LR è vegnida introducida en las differentas lavurs dal PdL. Suenter in'introducziun generala han las 6 studentas e students gì da s'occupar cun fatgs da terminologia (registrar terms, intercurir, proponer terms rumantschs), far traducziuns ch'èn vegnidas controlladas e curregidas da cuminanza. Uschè lunsch sco pussaivel han els er survegnì infurmaziuns detagliadas davart dumondas linguisticas generalas e specificas dal rumantsch.

Dals 12 als 14-9 ha il directur dal center linguistic dal Senegal, Chérif Mbodj, che fascheva in stage a Berna, rendì visita a la LR per s'infurmar davart la standardisaziun da linguatgs e da la creaziun e derasaziun da terminologia e neologia. Quest contact è vegnì creà sin fundament da la participaziun da C. Solèr a l'organisaziun RINT (Réseau international de néologie e de terminologie). Quels contacts èn er vegnids tgirads a chaschun dal congress dals 19 als 20 da matg a Neuchâtel.

Cun iniziants da Flem è vegnida discutada la realisaziun dad ina SENDA LINGUISTICA cun tablas enturn il Lai da Cauma. La LR procura ils texts per questas tablas.

Traducziuns e lectorats

Ina fitg gronda part da las capacitads dal Post da linguatg vegnan impundidas per traducziuns da tuts genres. Qua tras vegn reducì fermamain

il temp destinà per la lavur linguistica che fiss fitg impurtanta (actualisaziun da la lingua, derasaziun da terms e spezialmain scolaziun per garantir ch'almain ina part vegnia anc fatga en las regiuns dals Rumantschs per rumantsch).

Lectorats: "Tuorna Pepino, "Don Quichotte", "Evelyn, deschset ed en speranza", "Parc naziunal".

7. POST DA TRANSLAZIUN

Il post da translaziun è occupà cun ina piazza da 60%. L'onn 1994 è vegnids translats fitg blers texts, lungs e curts, en rumantsch grischun ed en ils idioms, savens cun termins fitg curts, uschia che bleras personas d'auters posts han già da sa gidar. Las translaziuns vegnan fatgas per regla cunter pajament. Excepziuns: instituziuns socialas, caritativas e culturalas, per texts curts.

En il post da linguatg e d'infurmaziun e documentaziun da la LR vegnan lectoradas e curregidas er translaziuns pli pretensiusas. Da cas tar cas sa gidan quests posts cun translaziuns. Translaziuns en ils idioms vegnan er fatgas dals collavurats regiunals.

8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

En quest post ha Manfred Gross lavurà 60%. Diversas lavurs (documentar medias ed interessents instituziunals e privats, infurmaziuns directas, e.a.) succedan er tras il secretariat.

Documentaziun

Il servetsch d'infurmaziun e documentaziun è vegnì amplifitgà cun fotografias da personas, d'acziuns spezialas e da la Scuntrada '94. L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras è stada punctuala ed occasiunala.

Il servetsch da documentaziun funcziunescha anc adina tenor in sistem da cartotecas. Ina reorganisaziun dal post cun agid dals meds electronics pretendess dapli temp e daners.

Cun la Lia svizra per la protecziun da la natira e cun il Parc naziunal è vegnì contractà conc. ina surdada dad actas da Steivan Brunies. Als archivs publics vegn intermedià relaschs da personalitads rumantschas.

Infurmaziun

Er il 1994 avain nus tramess material d'infurmaziun davart il rumantsch e la lavur rumantscha a gruppas linguisticas minoritaras, ad universitads ed instituts linguistics, culturalas e pedagogics, a studentas e students (per lavurs da diplom) ed a personas privatas (per interess personal u per lavurs

davart il rumantsch). La Pro Helvetia metta a disposiziun per quest intent in credit da fr. 5'000.—/onn.

La plipart dals interessents per nossa lingua e cultura derivan da pajais da l'Europa, dals Stadis unids, da l'Engalterra e da l'America latina. Per part vegnan els intermediads a la LR da l'Uffizi federal da la cultura, dals consulats svizzers, d'uniuns da traffic, d'organisaziuns culturalas u da privats. Cun l'avertura dals pajais da l'ost sa drizzan adina dapliras persunas er da quests pajais per infurmaziuns a noss servetsch: Nus avain infurmà a studentas e students da Moscau, dà scleriments ad in schurnalist da la Rumania, respundì ad interessents en Kirgisia, Petersburg e Torun e retschavì en Chasa rumantscha las televisiuns da l'Ungaria e da la Tschechia. Cun la Fryske Akademy è vegnì collavurà per ina survista da curs da linguatg.

Il 1994 avain nus infurmà surtut er en connex cun ils resultats da la dumbraziun dal pievel 1990, cun l'artitgel 116 CF e cun la Scuntrada '94. Daspera avain nus scrit plirs artitgels per gasettas e revistas (Europa Ethnica, Montagna, broschura d'infurmaziun davart las organisaziuns commembras da la JEV) ed avain fatg lavurs da translaziun per uniuns culturalas (Associaziun per la pressa svizra dals giuvens, e.a.) e per l'Uniun da traffic dal Samignun (en connex cun toponims).

En pli avain nus gidà ad organisar excursiuns da classas e gruppas da scolasts en nossas regiuns. En collavuraziun cun il Center svizzer per il perfecziunament da magisters da scola media (CSP/Lucerna) avain nus organisà in curs d'introducziun en la lingua e cultura rumantscha (il curs ha lieu dals 14-15 mars 1995). En quel connex ha il manader dal PID e responsabel per il curs participà ils 4 da matg 1994 ad ina dieta da lavur a Berna, organisada dal CSP.

Ils mais da stad èn stads er per il PID sut l'ensaina da la Scuntrada dal pievel rumantsch: nus avain collavurà en la gruppa da lavur per la represchentaziun da l'istorgia da la LR "75 onns Lia rumantscha" (Manfred Gross, Gian Peder Gregori, Anna-Alice Dazzi Gross) ed avain organisà e tgirà il tema "communicaziun", tractà en il rom da las "strategias per damaun".

En cunvegna cun il PdL: preschentaziun da linguatg e cultura rumantscha, da l'organisaziun e da las activitads da la LR ad ina classa gimnasiala da la Scola chantunala da Cuira ed ad ina classa da matura d'in gimnasi da Turitg (G.P.Gregori).

Il prospect d'infurmaziun davart il rumantsch è vegnì actualisà e restampà per la Scuntrada '94 (versiun tudestga, 3a ediziun).

La collavuraziun cun la cumissiun da nomenclatura chantunala e cun gruppas d'acziun per rumantschaziun è stada occasiunala (denominaziun da professiuns en il cudesch da telefon; reclamas).

Referats/dietas

- 21-3: Avertura da la campagna da votaziun per l'artitgel da cultura en la constituziun federala a Friburg (B.C.)
- 9-4: Referat a la radunanza generala da la Renania a Pitasch (B.C.)
- 14-4: Referat per il Pädagogisches Institut des Bundes Vorarlberg: Latein und die rätoromanische Sprache (Manfred Gross)
- 15-4: Pled d'avertura per la "Dieta da cultura a Tusaun" (B.C.)
- 16-4: Participaziun al FORUM 94 a Friburg: Minoritads en la democrazia (referats da Chasper Pult e B.C.)
- 2-5: Preschentaziun da la brochura "Parc naziunal svizzer"; referat: Sistems ecologics natirals e culturals (B.C.)

Foto: M. Sauter

Scuntrada; occ. 67: Quo vadis pressa rumantscha?

- 23-4 e 28-4: Lucerna e Twannberg (Bienna). Infurmaziun davart il rumantsch en general ed il rg en spezial en il rom da la "Romanische Sprechwerkstatt 3 - Grenzfälle", in curs per romanistas e romanists da la Svizra, Germania (Hessen) e Frantscha, organisà da la "Arbeitsgruppe Fremdsprachen" da la conferenza dals directurs da l'educaziun publica dal nordvest da la Svizra. (Anna-Alice Dazzi cf. artitgels en FL e GR ed en la Schweizer Lehrerinnen- und Lehrerzeitung 13).
- 25-4 - 13-5: Emnas retoromanas a l'institut per filologia romana da la Freie Universität Berlin (referats e curs intensiv da rumantsch da Chasper Pult)
- 7-6: Radunanza generala da l'Uniun grischuna Lai da Turitg sura e conturn; referat: Ein Kanton, viele Sprachen (B.C.)
- 9-6: Preschentaziun da l'ediziun "Mehrsprachigkeit - eine Herausforderung / Plurilinguitad - ina sfida (2 contribuziuns da B.C.)

- 13-6: Participaziun ad ina dieta da l'Associaziun da bibliotecas, convocada da la Biblioteca chantunala (Manfred Gross)
- 21-6: 8avel Forum turistic grischun a Flem; referat: Verdrängt der Tourismus die einheimische Kultur? Das Rätoromanische in der Ferienecke der Schweiz (B.C.)
- 1.7: 2. Simposi rumantsch a l'ETH da Turitg; referat: Politica e lingua - politica da lingua (B.C.)
- 15-7: Fundaziun Planta, Samedan, referats en rumantsch e tudestg davart la Val Müstair (Manfred Gross)
- 2 - 4-8: International Congress of Mountaineers a Mahachkala en il Caucasus (represchentant da la LR: Giusep Capaul)
- 22-8: Referat a Brig/Glis durant il congress "Plurilinguitad en l'artg alpin": Sprachpolitik und Sprachplanung in der Rätoromania (B.C.)
- 27-8: Preschentaziun da las ovras cumpletas da Gion Deplazes a Laax (allocuziun: B.C.)
- 29-8: Discussiun al podi a Flem davart il rumantsch en scola (participaziun al podi: B.C.)
- 2-9: Cussegl communal e suprastanza da Bachenbülach; referat: Plurilinguitad e multiculturalitad en il Grischun (B.C.)
- 15 - 17-9: Ethnocultural Identity of European Minorities: Continuity and Change; seminari internaziunal a Gdansk; referat: The Retho-Romanian minority: between open and closed policies (Chasper Pult)
- 27 - 29-9: Dis svizzers da linguistica applitgada a Berna (participaziun: Anna-Alice Dazzi Gross)
- 25-10: Simposi 1994 da l'uffizi federal da statistica (UFS) davart la dumbraziun dal pievel 1990; referat: Lingua e cultura en la dumbraziun dal pievel (B.C.)
- 27-10: Referat public organisà da la SFL a Scuol: "Che scruoscha cuaint cur cha tü cloccast sün porta?" - Il rumantsch - her, hoz e daman (Chasper Pult)
- 28-10: Dieta dals editurs svizzers da gasettas a Küblis (participaziun al podi: Chasper Pult)
- 2 - 3-11: Seminari a Scuol davart la cooperaziun sur ils cunfins tranter il Grischun ed ils pajais cunfinants (participaziun: B.C.)
- 7-11: Referat public a Tschier a chaschun da la radunanza dals cussegls da scola da la Val Müstair: "Rumantsch in scoula" (Chasper Pult)
- 8-11: Dis da studi "Einführung in die Kulturen aller Sprachregionen" dal gimnasi litterar Rämibühl da Turitg; referat: Realitads, schanzas e problems da linguatgs pitschens en la societad da comunicaziun moderna (B.C.)
- 9-11: Assambla generala da "Rencontres Suisses" a Losanna; participaziun a la "Table ronde" (Chasper Pult)
- 10-11: Reuniun annuala da l'Uniun dals uffizis svizzers da statistica a Winterthur; referat: Mehr als nur ein paar wenige Rätoromanen. Was hinter den Zahlen der Volkszählung steht (Jean-Jacques Furer e B.C.)

- 11-11: 25 onns scola per linguistica applitgada (SLA) a Turitg; referat: Kleine Sprachen gibt es nicht! - Rätoromanisch lernen? (B.C.)
- 3-6: Referat a Soaza (Chasper Pult)
- La LR ha organisà in Referat da dr. R.B. Harlow davart la minoritad linguistica dals Maoris en la Nova Zelanda (2-3).

9. MEDS DA MASSA

Las gasettas rumantschas han retschet las contribuziuns tenor preventiv e quint. Cun ils editurs da la CASA PATERNA/LA PÜNT e la PAGINA DA SURMEIR è vegnì contractà concernent in augment da las contribuziuns directas. Cun ils editurs da la GASETTA ROMONTSCHA e dal FÖGL LADIN ha la suprastanza in'incumbensa da la radunanza da delegadas e delegads da discutir davart las contribuziuns. Tut ils meds da massa retschaivan regularmain infurmaziuns concernent las fatschentas tractadas en la LR e concepts e programs spezial. Las medias grischunas e svizras han rapportà extendidamain davart il rumantsch, en spezial en connex cun la SCUNTRADA, la revisiun da l'artitgel 116 CF, ils projects per rinforzar la pressa, las lavurs en Engiadina Bassa e Val Müstair per fixar l'adiever dal rumantsch sco lingua uffiziala, ils dis da litteratura a Domat, la scolaziun da rumantsch a Flem ed a Domat, diversas acziuns da rumanstschaziun, l'ediziun dal "Handwörterbuch des Rätoromanischen", e.a.

Foto: M. Sauter

Matias Spescha surdat ina da sias litos a la presidenta dal cussegl nazional dna. Gret Haller

Orientaziuns directas per las medias:

- 14-1: Preschentaziun da l'ovra cumpletta FUNTAUNAS da Gion Deplazes
- 27-1: Preschentaziun da l'ovra da C. Biert "Las fluors dal desert" (IL PALANTIN)
- 31-5: Preschentaziun dal program provisorii e dal placat da la SCUNTRADA
- 4-6: Preorientaziun a chaschun da la radunanza da delegadas e delegads da la LR a Salouf
- 10-10: Conferenza per l'avertura da la SCUNTRADA
- 12-10: Quo vadis pressa rumantscha? Discussiun a chaschun da la SCUNTRADA (Strategias per damaun)
- 16-10: Orientaziun per la fin da la SCUNTRADA
- 10-12: Preorientaziun a chaschun da la radunanza da delegadas e delegads da la LR a Cuir
- 17-12: Preschentaziun dal cudesch da S. Camenisch "Gregory Greg" (Romania + LR)

Cun la Bündner Zeitung è vegnì collavurà en connex cun reportaschas durant la stad davart divers aspects dal rumantsch en tuttas regiuns. Las reportaschas èn vegnidas edidas en in separat da la BZ.

Per la gasetta rumantscha dal di ha la LR collavurà cun la Pro Svizra Rumantscha en ils sequents secturs:

- Elavuraziun dad in organigram differenzià per la part operaziunala ed organisatoria
- Collavuraziun en la grupp da lavur per ina gasetta quotidiana (ART: Arbeitsgruppe rätoromanische Tageszeitung)
- Cooperaziun en la grupp da lavur per il project e product (APP: Arbeitsgruppe Projekt und Produkt)
- Discussiun detagliada dal concept per in'agentura da novitads rumantscha (ANR), colliada cun l'organ da publicaziun LA VUSCH
- Sedutas cun il departament chantunal da cultura, cun exponents da l'uffizi federal da cultura, exponents da l'unìun dals editurs da gasettas da la Svizra e dal Grischun.

10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliazion

Era l'onn 1994 han bleras gruppas e personas privatas fatg diever dals servetschs dal post da teater, uschia ch'igl èn vegnidas tramessas 101 tschernas da teaters cun passa 600 tocs per invista e selecziun.

Tenor nossa survista e las indicaziuns dals collavurats regiunals èn vegnids preschentads l'onn 1994 radund 25 teaters rumantschs pli gronds.

Biblioteca da teater/Mussavia dramatic

L'onn 1994 èn vegnids integrads 23 translaziuns e 2 teaters originals en la biblioteca da la LR, uschia che quella cumpiglia uss radund 1270 tocs.

En la pressa dal chantun Grischun ed en spezial en il "Reflectur" (gasetta da teater da l'Uniun grischuna per il teater popular[UTP]) è vegnì infurmà regularmain davart las activitads dal teater rumantsch.

Il post da teater ha era fatg diversas translaziuns per l'UTP e da nov era per l'Uniun centrala da teater popular svizzer (UCTP = ZSV) damai che l'UTP è daventada, sin fundament d'ina votaziun, commembra da l'UCTP.

Per la retscha dal Mussavia dramatic III èn vegnidas preparadas ca. 70 resumaziuns che vegnan a cumparair l'entschatta da l'onn 1995.

"La Scena" è vegnida amplifitgada cun dus novs carnets: nr. 73 "Il meidi cunter vöglija" da Molière e nr. 74 "Igl vaschigns da Schilda" dad E. Stäuble.

Commembradis

Tras il contract da collavuraziun cun l'UTP è uss la Rumantschia represchentada sin basa naziunala ed internaziunala tras l'UTP e betg pli tras la LR. Perquai paga uss er l'UTP las contribuziuns da commembradi.

La LR ha pajà l'onn 1994 sulettamain la contribuziun per l'ITI, l'Insitiut da teater internaziunal, nua che Justina Derungs (fin 7/94) resp. Giovanni Netzer (davent da 8/94) represchenta la LR.

Foto: gruppa da teater Luven

Las activitads dal teater rumantsch èn stadas grondas, quai er sin champ naziunal ed internaziunal

Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a

- Thomas Beer per "Baby Hamilton" (dad A. Hard e M. Bradell)
- Erwin Caduff per "Famiglia Hannemann" (dad R. Cooney) e "E tut ord spir amur" (dad M. Reimann ed O. Schwartz)
- Hans Huonder per "In miert ella bognera" (dad M. Lamarr)
- Erwin Salis per "Il rai Barbitsch" (da J. Gygar)
- Margarita Michel per "La confusiun dal milliun" (da H. Gmür)
- Men Janett per "Il meidi cunter vöglià" (da Molière)
- Erwin Ardüser per "Ils miradurs" (da Ch. Imper)
- Claudio Vincenz per "La mumma va ella disco" (dad U. Kling)
- Robert Luzzi per "Chatrina Knie" (da C. Zuckmayer)
- Vreni Caprez per "Pepino" (da Ch. Ackermann)
- Lela Kamm per "La Peepshow da Pradè" (dad M. Köbeli)
- Rita Cathomas per "La mort d'in viaggiatur" (dad A. Miller)
- Christian Flütsch per "Andorra" (da M. Frisch) e "La trapla da müers" (dad A. Christie)

Contribuziuns spezialas a

- la grupp da teater Luven per la represchentaziun da "Quei che vus veis fatg al pli pign..." a las "Estivades" en Belgia.

Collavuraziun LR cun l'UTP

Bartolome Tschärner è stà represchentant da la LR en l'UTP fin la fin d'avrigl. Sco successura è vegnida elegida Karin Pattis a la radunanza da delegadas e delegads UTP a Malix. En il temp d'uffizi da Bartolome Tschärner è vegnì instradà ina revisiun parziala dals statuts da l'UTP che pussibilescha a las gruppas linguisticas da votar autonomamain en dumondas specificas da linguatg. - Ils 29-10-94 ha la radunanza da delegadas da l'UTP approvà ils novs tschents ed era il commemoradi a l'UCTP.

Dals 10 - 11-9-1994 ha gi lieu a Lützelflüh en il chantun Berna l'emprima Biennale dal teater amatur svizzer, il resultat da la collavuraziun da las quatter organisaziuns linguisticas dal teater amatur sin champ federal. Durant quests dus dis han 7 gruppas purtà lur preschentaziun ad in public interessà, tranter auter era la grupp da teater Luven cun il toc "Quei che vus veis fatg al pli pign..." da Theo Candinas.

11. CHANT E MUSICA

Giusep Giuanin Decurtins è restà president da la cumissiun da chant fin il 1.10-1994 per introducir il nov president, Iso Albin, en sia lavur. Pervia da la midada da presidi, lavurs organisatoricas da la SCUNTRADA e cunquai che l'abunament da chanzuns è vegnì cumpletà l'onn passà cun 2 furniziuns, è la 5avla furniziun da chanzuns per ils ordinaturs da chor maschadà e chor viril vegnida preparada durant l'onn e vegn furnida vers primavaira 1995.

Scuntrada; occ. 12: chant avert

Plinavant ha la cumissiun da chant surdà in'incumbensa per novas cumposiziuns a Curdin Janett ed a Peter Appenzeller, las qualas vegnan integradas en la 5avla furniziun da chanzuns.

Da differentas varts è la LR vegnida dumandada da restampar il cudesch da chant la *Laudinella*. Ina retschertga tar ils chors maschadads, concernent ina tala restampa, è vegnida preparada. La realisaziun succeda, sche l'interess è avant maun.

A chaschun da la SCUNTRADA è vegnì organisà durant 3 sairas in'ura da chant avert per in e scadin.

12. EDIZIUNS 1994

Las ediziuns vegnan procuradas e tgiradas dal secretariat, cunquai che la piazza da l'editur ha stuì vegnir stritgada per motivs da finanzas. Uschè spert sco la situaziun finanziaria permetta stuess in editur vegnir engaschè per professionalisar la lavur editoriale da la LR.

Ediziuns novas

- Cuorturala; Canzuns, versets e giugs (ed. LR, sursilvan, 1000 expl.)
- Turna Pepino (ed. LR, surmiran, 250 expl.)
- Tuorna Pepino (ed. LR, puter, 250 expl.)
- Tuorna puspei Pepino (ed. LR, sursilvan, 500 expl.)

Restampas

- Dicziunari ladin - français/français - ladin (Taggart; 980 expl.)
- Curs rg I (120 expl.)
- Curs sursilvan I (40 expl.)
- Curs vallader I (1030 expl.)
- Cassetas tar curs rg (200 expl.)
- Cassetas tar curs "Romontsch sursilvan" (100 expl.)
- Strietta (sursilvan e vallader; total 2000 expl.)
- Dicziunari tudestg - sursilvan (2000 expl.)
- Prospect "Das Rätoromanische" (ediziun curregida ed amplifitgada 1570 expl.)
- Funtaunas IV (ed. LR, rumantsch grischun + idioms, 2039 expl.)
- Tecnica II (ed. LR, rumantsch grischun + idioms, 425 expl.)
- Girumbella (ed. LR, puter, 750 expl.)

Foto: M. Sauter

**Per incumbensa
expressiva da la
radunanza da delega-
dAs sa concentreschan
las ediziuns sin littera-
tura per juvenils**

Carnets OSL

- Peder e seis amis (Isabelle Jaccard/Richard Marugg; OSL 2001; 1. ed. vallader, 800 expl.)
- Il champ da classa (Max Bolliger/Nuot Gaudenz; OSL 2002; 1. ed. puter, 600 expl.)
- Istorgias d'advent e Nadal (divers auturs; OSL 2003, 1. ed. surmiran, 600 expl.)
- Signals da resvegli (Toni Berther, OSL 2004, 1. ed. sursilvan, 800 expl.)
- Per ina rosa/Per üna rösa (Fritz Brunner/Augustin Manetsch/Ulrich Vital; OSL 2005, 1. ed. sursilvan, ladin, franzos, talian e tudestg, 1200 expl.)

L'onn 1994 èn vegnids vendids 743 carnets OSL per il stgalim bass, 471 per il stgalim bass/ mesaun - mesaun e 779 per il stgalim mesaun/ superiur - superiur. Ultra da quai han pudì vegnir vendids 2368 carnets novs.

Collavuraziun da la LR tar divers projects realisads dad autras chasas edituras/organisaziuns

- Evelyn - 17 ed en speranza (ed. Romania da giuventetgna). La LR ha procurà la translaziun en rumantsch grischun e coordinà las lavurs editorialas.
- L'ediziun "Baltasar" è vegnida coordinada dals collavuradors regiunals.
- La LR ha collavurà en la gruppa da lavur ed ha procurà la translaziun sursilvana dal cudesch d'infurmaziun per giuvenils che bandunan la scola, che vegn edì da la Pro Juventute (Titel: Allegra, Moins, Ciao, Tgau).
- La chasa editura Langenscheidt ha fatg ina restampa dal Pledari rg - tud./tud. - rg dal 1985. La LR ha cumprà 600 exemplars.
- La chasa editura Ovrar ha edì las ovrar cumpletas da Gion Deplazes. La LR sa gida cun lavur administrativa ed organisatoria.

La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:

- Chantun Grischun, Pro Helvetia, Pro Juventute per "Cuorturiala"
- Fundaziun Bazzi - Mengiardi, Loterie romande, Biblioteca engiadinaisa, Corporaziun dals cumüns concessiunaris OEE (Ovrar electricas Engiadina) per la restampa dal "Dicziunari ladin - français/français - ladin" (G. Taggart)
- Chantun Grischun, Pro Helvetia per "Gregory Greg"

Contribuziuns da la LR per ediziuns a:

- Baur Arthur: brochura davart il rumantsch (betg anc cumparida)
- Berther Francestg: Tujetsch, ses originals e lur raquents
- Chasa editura Octopus: Giacun Hasper Muoth - Ovrar tom I e II
- Chasa Paterna: Ediziun 113, Curdin, Timian ed Abu Talib/Poesias

- Chasa paterna: Ediziun 114 (giubilara), Istorgias da Nadal
- Curschellas Corin: Rappa nomada (DC)
- Desertina: Da perpeten en perpeten da Donat Cadruvi
- Janki Willi: Ladràl - in mund per sesez
- Lutz Vital: Broschura tar l'ovra da Titus Lutz
- Pernet Martin: Predgias
- Radio rumantsch, Battaporta: Porta la tatta (DC)
- Renania: Baltasar
- Renania: Iert fluraint da Gion Mani
- Renania: Poesias e raquents da Gion Battaglia
- Romania: CD/MC Ligia Grischa
- Romania: Naven da Valata
- Romania: Nies Tschespet 65
- Schenda R.: Hören Sagen Lesen Lernen. Studien zur Geschichtlichkeit des Lesens und Erzählens (3 contribuziuns rumantschas)
- TgaMinada: La princessa loscha da Giovanni Netzer (betg anc cumpari)
- Tscharner Gisula: Las selvadias cuschinan
- UdG: Annapurna da K. Kordon, translaziun da N. Dazzi ed A.A. Dazzi Gross
- UdG: Paster sainza stailas da J.P. Rochat, translaziun dad U. Saluz
- URG: Mia sora Clara e las mieurs alvas da D. Inkiow, translaziun da F. Giger
- Vischnanca da Lumbrein: Inventari da habitadi (betg anc cumpari)
- URS: Sulom surmiran 1994

Lectorats per ediziuns:

Ils posts da lavur da la LR ed ils collavuratur regiunals han procurà lectorats per ediziuns

- da l'Uniun Rumantsch Grischun
- da las uniuns affiliadas
- da la chasa editura chantunala per meds d'instrucziun
- da different(a)s auturas ed auturs

Ediziuns en preparaziun

"Don Quichotte" da Miguel de Cervantes, en la versiun dad E. Kästner, è en stampa e cumpara l'entschatta 1995 en sursilvan, vallader e surmiran.

Il cudesch "Purschè da cuorsa Grufi Gruogn" dad Uwe Timm: "Rennschwein Rudi Rüssel", translata da Men Janett en vallader, cumpara la primavaira 1995.

La "Laudinella" vegn edida en restampa nunmidada, sch'ils chors annunzian in interess suffizient (cf. cif. 11)

Libraria rumantscha "Il Palantin"

La gestiunaria Elisabeth Maranta maina la libraria cun success. La LR paja ina part dal fit dal local. Questa part duai vegnir reducida 1995 e cun

1996 sche pussaivel stgassada. Sper ils cudeschs rumantschs che han la paisa principala en preschientscha e preschentaziun en la libreria vegnan era vendids cudeschs en talian, englais, franzos e tudestg. La libreria pussibilitescha parzialmain da cuntanscher cumpraders novs da cudeschs rumantschs. Ella dat dentant era al cudesch rumantsch ina vitrina e pussaivladad d'exposiziun e preschientscha permanenta en in lieu central da la chapitala grischuna multilingua.

Propagaziun e vendita da publicaziuns

La LR è stada preschenta al "Salon international du livre et de la presse" (4-8 da matg 1994) a Genevra. Ella ha en quest connex era tgirà ils exponats da l'Uniun da cudeschs dal Grischun/Bücher aus Graubünden). Per diversas exposiziuns en ed ordaifer la Svizra è vegnids mess a disposiziun cudeschs rumantschs per motivs da propaganda e preschientscha, uschia era a la biblioteca sin rodas.

La propaganda per ils cudeschs succeda, per mancanza da finanzas per inserats, cun fecls specifics tramess a gruppas d'interessents ed agiuntads a las furniziuns da cudeschs. Systematicamain vegnan las ediziuns novas preschentadas en las medias. Per in nov catalog da las ediziuns rumantschas en vendita da diversas chasas edituras è vegnidas fatgas emprimas preparaziuns. Ina realisaziun duess esser pussaivla l'onn 1995.

**Scuntrada:
stan e vendita da
cudeschs**

Foto: M. Sauter

La vendita da cudeschs tras la LR en la summa da 220'000.– fr. pretenda lavur consequenta e sistematica ed ina buna collavuraziun cun divers revendidors en las regions. Al stan da cudeschs durant la SCUNTRADA è vegnì fatg ina svieuta da radund 12'000.– fr.

Per far plaz en ils magasins da cudeschs en la LR è vegnì fatg en connex cun la SCUNTRADA in'acziun che sto vegnir cuntinuada 1995. Cudeschs vegls che na vegnan betg cumprads e che pon era strusch pli vegnir regalads ston vegnir dismiss.

Antiquariat da cudeschs rumantschs

L'intermediaziun da cudeschs vegls è interessanta surtut per las regions. Ils collavurators regionalas e las librerias regionalas han surpiglià questa incumbensa che sa diminuescha en la LR.

Regals da cudeschs a bibliotecas

La LR surdat sias atgnas ediziuns a diversas bibliotecas e metta a disposiziun cudeschs per premis da tombolas, per diversas occurrenzas e per la giuventetgna. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da perscrutaziun ed a personas privatas a l'exteriur.

Rapport dal president da la cumissiun da redacziun dals carnets OSL (Augustin Manetsch):

“Cun mes davos rapport sco president da la cumissiun da redacziun OSL dastg jau dar in'egliada detg positiva en l'avegnir. Las turbulenzas sin palancà svizzer, menziunadas l'onn passà, tutgan tar il passà. Cun dunna Barbara Kürzel ha il cussegl da fundaziun chattà ina persuna ordvart capavla sco responsabla per la chasa editura OSL. En diversas sedutas avain nus pudì elavurar in modus da lavur pli effectiv tranter la OSL retorumantscha ed il secretariat a Turitg. Tranter auter duai la OSL/SJW/ESG dar l'aspect d'unitad sco interpresa vairamain naziunala. Quai sa mussa en la grafica ed en la classificaziun unificada ed alura surtut era en la brochura che cuntegna tut las publicaziuns d'OSL.

Dapi l'onn 1980 enfin la fin da 1994 hai jau presidià la cumissiun d'ediziun OSL retorumantscha e sun stà redactor da las ediziuns sursilvanas, ina lavur che ha purtà blers plaschairs e paucs disgusts. Dentant suenter 15 onns hai jau vulì remetter quest uffizi per far plaz a forzas pli giuvnas. Jau engrazièl a tut las personas, cun las qualas jau hai dastgà lavurar durant quels onns: conredactor(a)s, autor(a)s, illustratur(a)s, stamparias e surtut era al secretariat da la Lia rumantscha per sia lavur administrativa e ses sustegn permanent.

Sco successur ha la Lia rumantscha elegì il scolast Michel Andriuet da Mustér che s'occupa intensivamain cun chaussas litteraras. La surdada d'uffizi e l'introducziun en la lavur è succedida la segunda mesadad da 1994. Jau giavisch ad el tut il bun.”

Rapport dal represchentant rumantsch (Erwin Ardüser) en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (CGCG):

“La mancanza da litteratura rumantscha per la giuventetgna è enconuschenta. Quai han era mussà ils resultats da nossa retschertga, fatga avant dus onns tar magistras e magisters. Igl è fitg legraivel che la LR s’engascha - era sco reacziun sin nossa retschertga - ussa pli fitg era per quest sector da la litteratura. Manca quest segment da litteratura e da lecturs, alura n’èsi era betg da smirvegliar ch’adina pli paucs creschids legian in cudesch rumantsch. Da beneventar è era la lavur da las uniuns da giuventegna che han edì ord atgna iniziativa cun success dus cudeschs che sa drizzan a la giuventetgna (Giuventegna Rumantscha: “Jo” e Romania da Giuventetgna: “Evelyn - 17 ed en speranza”). Bravo! Forsa che quest nov schlantsch en connex cun la litteratura rumantscha da giuventetgna intimescha era l’ina u l’altra scribenta u scribent rumantsch da sa fatschentar cun quest champ da la litteratura ch’è fin ussa vegnì negligì en terra rumantscha.

A Vus tuttas e tuts che As engaschais per la lavur en connex cun il cudesch da giuventetgna engraziel jau per Vossas fadias.”

Cumissiuin per lectura da giuvenils

Suenter la discussiun en la radunanza da delegadas e delegads dal december 1993 conc. ediziuns per giuvenils ha la suprastanza installà ina cumissiuin cun l’incumbensa d’evaluar e far propostas per ediziuns da giuvenils. La cumissiuin è sa radunada ina giada ed ha discutà il program per 1994 e fatg propostas per las ediziuns 1995.

13. CONTACTS/AUTORITADS

Contact cun las autoritads federalas en connex cun:

- votaziun federala davart l’artitgel da cultura
- evaluaziun da la dumbraziun dal pievel 1990
- revisiun da l’artitgel 116 CF (constituiziun federala); discussiuns cun il cussegl naziunal e cun exponents da la cumissiuin dal cussegl dals stadis
- revisiun da la lescha federala davart contribuziuns als chantuns Grischun e Tessin per promover linguatg e cultura
- discussiun concernent mesiras urgentas per rinforzar il rumantsch
- posiziun tar la cunvegna europeica per la protecziun da minoritads naziunalas
- posiziun tar la charta europeica da las linguas minoritaras e regionalas
- invit a cussegliera federala Ruth Dreifuss a la SCUNTRADA; invit a la presidenta dal cussegl naziunal Gret Haller
- intervenziun en connex cun la dismessa da las furmaziuns militaras, cumandadas en rumantsch (Cp fis munt I/91 e II/91; Cp fis munt 2/114)
- exposiziun naziunala 2001

Contacts cun il chantun Grischun en connex cun:

- enquista davart l'acceptanza dal rumantsch grischun
- posiziun chantunala tar la lescha federala da contribuziuns
- resoluziun da las suprastanzas da las uniuns affiliadas concernent la studia d'acceptanza davart il rg
- contribuziuns per scolinas, SCUNTRADA, projects d'ediziun
- collavuraziun en la gruppa da lavur REGIUNS LINGUISTICAS DAL GRISCHUN
- discussiuns concernent mesiras urgentas, istanza a la confederaziun
- contractivas e sedutas concernent sustegn chantunal per projects da pressa
- approvaziun dal preventiv, dal program da lavur, dal quint e dal rapport da lavur
- intervenziuns concernent l'adiever dal rumantsch tras l'administraziun chantunala
- sedutas concernent il reglament per fixar l'adiever public dal rumantsch en Engiadina Bassa/Val Müstair
- posiziun tar la revisiun da la lescha da scola (introducziun dad in segund linguatg en las scolas primaras da linguatg tudestg)
- project per rinforzar la bilinguitad en las scolas da l'Engiadina'auta
- allocuziun dal president da la regenza a l'act final da la SCUNTRADA
- participaziun da divers exponents da l'administraziun chantunala ad occurrenzas da la SCUNTRADA
- project per in'universitad da la Svizra taliana

Cun il chantun Tessin è vegnì discutà il project per l'exposiziun 2001. En ina seduta cun represchentants da la regenza dal Tessin e dal chantun Grischun e cun ils manaders dal project Mario Botta e Jean-François Bergier è vegnì cunveggnì l'integraziun dal Grischun en il project tessinais.

Al chantun Genevra è vegnì sutta mess in rendaquint ed ina nova dumonda per la contribuziun a la LR. A partir da 1995 na dat il chantun Genevra nagina contribuziun a la LR.

Contacts cun vischnancas e citads

Ultra da las relaziuns regularas dals collavuratur regiunals cun vischnancas e circuls ha la LR sezza gè ils sequents contacts:

- tuttas vischnancas: invit dals exponents (president, chanzlia) a diversas occurrenzas da la SCUNTRADA
- vischnancas al cunfin linguistic: instrucziun da rumantsch (cf. scola-ziun e furnaziun)
- Schons e Donat: SCUNTRADA
- diversas vischnancas: translaziuns, adiever dal rumantsch, inscripziuns publicas, publicaziuns communalas, curs d'integraziun, projects linguistics e culturalis en vischnanca

- Tujetsch: effects da la construcziun da l'AlpTransit (dumonda d'integraziun da lavurers esters, inscripziuns da plazzals en rumantsch, etc.) sin la situaziun da linguatg en vischnanca
- PRO ENGIADINA BASSA e CORPORAZIUN REGIUNALA VAL MÜSTAIR: reglament per l'adiever uffizial da la lingua
- Sagogn: adiever dal rumantsch
- curs per chanzlistas e chanzlists en Surselva ed en Engiadina
- Breil: ediziun ovras Giacun Hasper Muoth

Per la dieta annuala "Vischnancas pitschnas" è la LR s'engaschada cun translaziuns e sustegns organisatoris.

Contacts cun la Pro Grigioni Italiano e la Walservereinigung

En ina dieta da lavur dad in di ad Almain èn vegnidas discutadas activitads comunablas da las trais uniuns da linguatg: sensibilisaziun per la trilinguitad en il chantun Grischun, preschentaziun da propostas dal rapport da la Gruppa da lavur regiuns linguisticas dal Grischun, acziuns da propaganda per la convivenza linguistica en il Grischun, distincziun per prestaziuns trilinguas spezialas. En in segund inscunter è il rapport da la Gruppa da lavur regiuns linguisticas dal Grischun vegnì repassà.

Exponents da la PGI e da la WV han participà a la SCUNTRADA. La LR è stada preschenta a las assembleas da las duas uniuns.

En cas che l'art. 116 CF vegn en votaziun dal pievel èn las duas uniuns prontas da collavurar cun la LR per in'acziun da propaganda adequata.

Contacts cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en Grischun e sin plaun svizzer

La LR ha represchentantas u represchentants en las sequentas organisaziuns:

- Erwin Ardüser en la Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da giuventetgna
- Giusep Capaul en la Fundaziun Romandie, Svizzera Italiana, Retoromania
- Bernard Cathomas en la suprastanza centrala da la Pro Raetia
- Anna-Alice Dazzi Gross en l'Associaziun svizra per linguistica applitgada (VALS/ASLA)
- Heidi Derungs-Brücker en la Societad svizra per minoritads
- Manfred Gross en l'Uniun per films da purtret
- Manfred Gross en la Societad svizra per documentaziun
- Cristian Joos en la Quarta Lingua
- Cristian Joos en la fundaziun da las Ovras svizras da lectura per la giuventetgna (OSL)
- Jacques Guidon en l'Associaziun da las universitads popularas svizras (AUPS)

Ultra da quai è la LR en contact cun las suandantas instituziuns ed organisaziuns:

Uniun sentupada 91 - 2001 (Toni Cantieni); Pro Patria / Dun festa naziunala; Uniun da scripturas e scripturs svizra; Pro Helvetia; Fondo naziunal; Academia svizra per ciencias umanas (ha edì quest onn il rapport dal colloqui da 1991 davart la standardisaziun); Stapferhaus Lenzburg; Fundaziun Waldegg Solothurn; Societad svizra per pievels periclitads; Pro Svizra Rumantscha; Fundaziun linguatgs e culturas; Forum 94/97; Coscienza Svizra (il president ha participà ad in'occurrentza); Museum Ballenberg (inscripziuns dals objects en rumantsch); Academia Amriswil (participaziun a dietas); Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna (discussiuin da projects da perscrutaziun rumantschs); Osservatorio linguistico; Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s (FSFC/SVEB).

Contacts cun instituziuns ed organisaziuns internaziunals

Romedi Arquint ha participà al congress annual da l'Uniun federalistica da las cumanzas etnicas europeicas (UFCE/FUEV) dals 12 - 14 da matg a Gdansk.

Ina delegaziun da la Giuventetgna Rumantscha ha prendì part al seminari da Pasca da la Giuventetgna da las cumanzas etnicas europeicas (GCEE).

Cun il biro europeic per las linguas main derasadas (European Bureau for Lesser Used Languages) datti contacts sporadics, cunquai che la Rumantschia na po betg far part da questa organisaziun, siond la Svizra betg commembra da la UE (Uniun europeica).

En la Cumissiun culturala consultativa italo-svizra ("Consulta") collavura il president Chasper Pult.

L'organisaziun "Scuntrada da las gruppas etnicas dals pajais vischins (da l'Austria)" n'ha realisà, suenter la mort da ses fundatur e promotur dr. Franci Zwitter (mort ils 2-2-1994), nagin inscunter l'onn 1994.

Contact cun ils Ladins e Furlans

A la SCUNTRADA ha la LR envidà en tut 19 persunas dals Ladins e Furlans ad ina seduta dal forum LAFURUM (forum Ladins, Furlans, Rumantschs), nua che diversas dumondas da la collavuraziun en il sector linguistic e cultural èn vegnidas tematisadas.

Anc adina pendent è la dumonda dad in premi litterar interladin, mess en discussiuin dal furlan Agnul M. Pittana e discutà en il forum LAFURUM.

In barat d'experienceschas, surtut concernent la standardisaziun dal linguatg e la lavur d'animaziun, ha lieu cun exponents da las Dolomitas.

Contacts cun las baselgias

Las baselgias prestan ina impurtanta lavur per il mantegniment dal linguatg cun ediziuns e surtut cun l'adiever regular dal rumantsch en la

Foto: M. Sauter

**Scuntrada; occ. 71:
energias per il di - meditaziun
(en chasa Marchion)**

liturgia, en servetschs divins e per l'instrucziun religiosa. La LR collavura per l'intermediaziun e la vendita da cudeschs da la baselgia; ella ha contact cun las instituziuns ecclesiasticas e cun singuls plevons. En ils novs tschentaments è sulettamain fixà che la LR resta neutrala en fatgs confessiunals. La circumscripziun da fin uss en ils tschentaments (art. 3) concernent ina restricziun da subsidis per publicaziuns da natira religiosa-confessiunala è vegnida eliminada cun la revisiun dals tschentaments.

14. SCUNTRADA RUMANTSCHA 1994 EN VAL SCHONS

La SCUNTRADA ha gí lieu dals 10 als 16 d'october 1994 en Val Schons cun center a Donat. La vasta offerta da curs, ateliers, podis, discussiuns, prelecziuns etc. ha chattà buna accoglientscha. Grazia a la derasaziun directa da diversas parts dal program sur il Radio rumantsch èn las discussiuns e tematicas vegnidas purtadas en vasts tschertgels da la populaziun. L'avantmezdi era deditgà al tema "Strategias per damaun". En trais pistas è vegnì realisà mintgamai in'occurrènz pli gronda tar ils temas: scolaziun e socialisaziun, furmas e normas, comunicaziun. Sut quests chavazzins èn las diversas tematicas actualas da la planisaziun linguistica rumantscha vegnidas tematisadas. Envidadas eran persunas da la pratica en il sector da la scola, da las administraziuns sin ils divers stgalims, da las

Foto: M. Sauter

Cundiziuns idealas: la chasa da scola per las occurrenzas, la tenda radunda per l'inscunter e la stupent'aura durant l'entir'emna

medias e da la politica. Ina part dals resultats han pudì vegnir integrads en il program da lavur per 1995.

Cun occurrenzas specificas d'interess per las regions èsi stà pussaivel d'integrar la populaziun indigena. Praticamain tut las occurrenzas èn stadas frequentadas bain e fitg bain ed han chattà in bun eco tar participantas e participants. En tut èn vegnidas registradas fin la sonda radund 2'800 entradas tar las occurrenzas; quintà la dumengia total 3 600 entradas. Divers dis eran pliras tschient persunas preschentas a la SCUNTRADA.

La collavuraziun cun il comité local è stada buna. La tenda sco lieu central d'inscunter è sa cumprovada. La data da l'october è, grazia a la stupent'aura durant l'entira emna, era stada acceptabla. Per il secretariat, chargià cun las lavurs d'organisaziun, è l'october dentant in temp disfavraivel, cunquai che l'atun porta sper ils curs, las preparaziuns da preventiv e las ediziuns gronda lavur en il secretariat.

La SCUNTRADA è vegnida realisada dal persunal stabel da la LR, senza engaschar persunal supplementar. Clau Solèr dal post da linguatg ha procurà il program ed ina part da l'organisaziun e propagaziun. Quest engaschament dal persunal LR ha già per consequenza che las lavurs en divers posts èn vegnidas retardadas. Era la revista "75 onns Lia ruman-tscha" e diversas occurrenzas pli grondas en il rom da las "Strategias per damaun" èn vegnidas preparadas e manadas dal persunal stabel da la LR.

Quatras e grazia al sustegn da diversas instituziuns ha la SCUNTRADA pudì vegnir realisada cun in'investiziun da be 35'188.20 fr. directamain ord il preventiv da la LR.

Per las SCUNTRADAS ha la LR retschet da l'Uniun sentupada 91 - 2001 il "Premi da sentupada 1994".

Passa 200 persunas han collavurà activamain e per onuraris zunt modests per la SCUNTRADA 1994 en Val Schons. Ellas meritan reconu-schientscha e cordial engraziament. - Grond e bun eco ha chattà il musical PÜNTRAP, realisà cun grond engaschament dad ina grupp da lavur ordaifer la LR.

15. ADMINISTRAZIUN, ORGANISAZIUN, FINANZAS

Persunal

La LR ha pudì lavurar en la centrala senza pli grondas midadas da persunal. Sco nova imprendista è Sandra Huber vegnida elegida. L'imprendista Alice Darms ha midà piazza e cuntinuescha ses imprendissadi mercantil a Glion. Sco successura da Rahel Salis è Ladina Huder vegnida elegida mussadra per la scolina ladina.

Jacques Guidon è ì en pensiun. A chaschun da la radunanza da delegadas e delegads ed en la pressa è sia lavur en favur da la Rumantschia vegnida reconuschida. Sco successurs ha la suprastanza LR elegì, en cunvegnien-tscha cun l'Uniun dals Grischs, Romedi Arquint e Jon Domenic Parolini, mintgin en mesa piazza e cun ina repartiziun circumschritta da las incum-bensas da lavur.

Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da confederaziun e chantun e da las entradas ord ediziuns ha la LR gì anc las sequentas entradas supplemen-taras pli grondas:

Chantun Grischun

- scolinas d'exercizi	fr. 5'094.90
- contribuziuns pajas mussadras	fr. 22'652.55
- scolaziun creschidas	fr. 1'985.40
- SCUNTRADA (scolaziun da creschid(a)s)	fr. 5'500.—

Citad da Cuira

- instrucziun rumantscha	fr. 5'000.—
- scolinas	fr. 75'000.—

Chantun Genevra

- contribuziun 1994	fr. 30'000.—

Citad da Turitg

– contribuziun 1994

fr. 5 000.—

Uniun da scolinas Cuir

– contribuziun al transport dals scolarets

fr. 9 450.—

AUPS

– scolaziun creschidas

fr. 795.—

Foto: M. Sauter

Scuntrada; occ. 02: act festiv

Per SCUNTRADA

- donaziuns: Migros, Pro Helvetia, Banca chantunala, Corporaziun Val Schons, Fundaziun Cagliatscha, Fundaziun Walter-Ambrosina-Oertli, Uniun Sentupada 91-2001, Romania, Renania, Associaziun da las universitads popularas svizras AUPS fr. 81'000.—
- ulteriuras entradas: taxas, program, acziuns spezialas fr. 25'000.—
- inserats: Banca chantunala, Cassa da malsauns publica, Ovras Domat, Televisiun rumantscha, Radio rumantsch fr. 5'750.—

Contribuziuns spezialas da la LR

Ultra da las contribuziuns considerablas a la pressa, per ediziuns e per translaziuns da teater, vegnan ils sequents projects sustegnids:

- Dis da cultura alpina a Tusaun per program 1994
- Tribuna sursilvana per "La muetta"
- In Situ per Pier P. Pasolini
- Chor viril d'Alvra per CD e concert da giubileum
- Curs da scolaziun Punts
- Vischnanca Razén per instrucziun da rumantsch da scolastAs
- Uniun svizra da scripturas e scripturs
- Revista da scolars "Aviöl"
- Revista "Dialog rumantsch"
- Punts
- Curs da linguatg da las Fundaziuns Planta (Samedan) e Retoromana (Laax)

Situaziun finanziaria generala

En connex cun il preventiv 1995 è danovamain sa mussà, quant precara che la situaziun finanziaria da la LR è effectivamain. Ils custs currents per persunal, stampas, ediziuns, infrastruttura etc. creschan permanentamain e las contribuziuns publicas na s'augmentan betg. Uschia s'avra inaorsch perniziusa. En tut ils secturs d'activitad ston projects, lavurs ed acziuns urgentas vegnir stritgadas u spustadas: ediziuns per uffants e giuvenils, contribuziuns per lavurs linguisticas en las regiuns, projects da teater e derasaziun da litteratura da chant, curs per l'integrasiun linguistica, meds da lavur per la scolaziun da creschidas e creschids, sustegns per la lavur da giuvenils, etc. Tut quests projects na fissan betg sulettamain giavischabels, mabain urgents per garantir ina preschientscha suffizienta dal linguatg en la vita quotidiana ed era per garantir in svilup da linguatg correspudent al svilup da la societad. Ultra da quai stuess era la lavur da translaziun e la lavur per innovaziun linguistica (pleds novs, glistas da plects, etc.) vegnir intensivada cun in servetsch per linguistica applitgada tenor propostas concretas avant maun.

La supastanza ha fatg diversas demarschas per cuntanscher las finanzas necessarias. En discussiun stat ina revisiun dad art. 116 CF e la revisiun da la lescha federala da contribuziuns al chantun Grischun e Tessin per lur linguatgs e culturas. Sche questas duas basas legalas vegnan revedidas, duess il pli tard per 1996 sa mussar ina situaziun da finanzas pli favuraivla che permetta da realisar projects urgents. L'incumbensa da chattar finanzas per realisar projects resta impurtanta.

Infrastructura da biros, biblioteca, archiv

La biblioteca da la LR na vegn betg tgirada professiunalmain. Quai ha per consequenza ch'ella nun è cumpletta. En vista a la lavur da la biblioteca chantunala e da quella dal DRG sa lascha quai responsar che la biblioteca da la LR nun ha in nivel professiunal. L'archiv vegn manà consequentmain cun agiuntar las novas materialias tenor in sistem cumprovà. L'infrastructura per l'elavuraziun electronica da datas vegn renovada precautamain e cun spargnar custs uschè lunsch sco be pussaivel. L'infrastructura da biro è simpla e veglia.

DOCUMENTS

1. Tschentaments da la Lia rumantscha dals 4-6-1994

PREAMBLA

Considerond

- ch'il rumantsch è renconuschì da la costituziun federala sco er da la costituziun dal chantun Grischun,
- ch'el stat sut la protecziun da la charta europeica per ils linguatgs minoritars,
- ch'el è linguatg uffizial (sin plaun federal en contact cun las Rumantschas ed ils Rumantschs)* en il chantun Grischun ed en sias vischnancas rumantschas,
(* be sch'il nov art. 116 CF vegn acceptà)

e cun l'intenziun

- da confermar la voluntad da las Rumantschas e dals Rumantschs da cultivar e promover lur cultura e lingua en unitad,
- da far quai en convivenza cun las conburgaisas ed ils conburgais d'autras culturas e linguas,
- e dad acceptar, respectond la lavur da las Rumantschas e dals Rumantschs en il passà, la sfida dad oz e damaun da la Rumantschia

sa dattan las organisaziuns che furman la Lia rumantscha - suenter diversas revisiuns dapi sia fundaziun 1919 - ils suandants tschentaments:

I. Num, furma giuridica, sedia e status

Num, furma giuridica e sedia

art. 1. La Lia rumantscha (LR) è in'uniun tenor art. 60 ss. dal cudesch civil svizzer cun sedia a Cuira.

Status

art. 2. Ella è l'organisaziun da tetg da la Rumantschia sin ina basa federativa ed è in'instituziun d'utilitad publica.

Cun sia incumbensa da reparter ed impunder las contribuziuns da la confederaziun e dal chantun Grischun per promover la cultura e la lingua rumantscha ademplescha ella in pensum da dretg public.

La LR resta neutrala en fatgs da politica da partida ed en fatgs confes-siunals.

II. Intent ed activitads

Intent

art. 3. La LR ha l'intent da

1. unir e sustegnair las organisaziuns rumantschas en lur lavur a favur da la lingua e cultura rumantscha.
2. realisar e promover projects per francar, derasar ed actualisar il rumantsch e sia cultura e per rinforzar sia preschientscha e ses diever en tut ils secturs da la cuminanza.
3. s'occupar cun tuttas dumondas da la politica da linguatg en il vast senn e defender ils interess da la Rumantschia.
4. represchentar l'entira Rumantschia en ed ordaifer il territori rumantsch sin ils divers plauns dal stadi e da la societad, uschè lunsch che questa incumbensa na cumpeta betg exclusivamain ad in'organisaziun affiliada da la LR.

Activitads

art. 4. Las activitads necessarias per ademplir l'intent vegnan decididas da la radunanza da delegadas e delegads en in program da lavur annual.

Il cussegl, la suprastanza, il secretariat ed ils posts da lavur da la LR exequeschan quest program da lavur en collavuraziun cun las organisaziuns affiliadas.

III. Commembradi

Commembradi

art. 5. La Lia rumantscha sa cumpona dad organisaziuns affiliadas che sa gruppeschan sco suonda:

1. uniuns regionalas cun tgira da territori
2. uniuns surregionalas
3. uniuns extraterritorialas
4. ulteriuras organisaziuns

Dretgs

art. 6. Las organisaziuns affiliadas han en particular il dretg da

- decider autonomamain davart las fatschentas entaifer lur atgnas domenas d'activitad,
- vegnir consultadas davart projects ed avant decisiuns da la LR che stattan en connex cun lur atgnas domenas d'activitad,
- retschaiver contribuziuns da la LR per lur lavur linguistica e culturala e per ediziuns,

- prender lur atgnas mesiras per cuntanscher las finanzas necessarias per realisar lur programs.

Las uniuns surregionalas e las ulteriuras organisaziuns èn autonomas ed independentas da la LR en las domenas da lur cumpetenzza exclusiva. Ellas pon far part d'ina ulteriura societad u instituziun superiura.

Obligaziuns

art. 7. Las organisaziuns affiliadas collavuran cun la LR per realisar ils programs communabels e consulteschan la suprastanza da la LR davart projects ed avant decisiuns che stattan en connex cun domenas d'activitad specificas da la LR.

Ellas suttamettan mintg'onn in rapport da gestiun ed in program da lavur a la suprastanza da la LR.

Questas obligaziuns valan cun resalva dad art. 6 al. 2.

Las organisaziuns affiliadas procuran che lur statuts èn cumpatibels cun ils tschentaments da la LR. Las uniuns regionalas ed extraterritorialas suttamettan ils statuts al cussegl da la LR per approvaziun, las uniuns surregionalas e las ulteriuras organisaziuns per invista.

Recepziun

art. 8. Organisaziuns che vulan esser affiliadas a la LR suttamettan a la suprastanza per mauns dal cussegl e da la radunanza da delegadas e delegads ina dumonda documentada cun lur statuts, programs da lavur e rapports da gestiun. La radunanza da delegadas e delegads decida davart lur recepziun.

Extrada ed exclusiun

art. 9. Organisaziuns affiliadas che vulan extrar da la LR ston declerar quai en scrit almain 6 mais avant la fin da l'onn da gestiun.

In'exclusiun po la radunanza da delegadas e delegads decider sulettamain per motivs impurtants ch'èn d'inditgar.

IV. Organs

Organs

art. 10. Ils organs da la LR èn:

- A) La radunanza da delegadas e delegads (la radunanza)
- B) Il cussegl
- C) La suprastanza
- D) La cumissiun da gestiun

A. Radunanza da delegadas e delegads

Cumposiziun

art. 11. La radunanza sa cumpona

1. da las delegadas e dals delegads da las organisaziuns affiliadas
2. da las commembras e dals commembers da la suprastanza
3. da las ulteriuras commembras e dals ulteriurs commembers dal cussegl

En il suandant stat „delegadas e delegads“ er per las commembras ed ils commembers da la radunanza tenor cifra 2 e 3 che pon vegnir substituìds tras lur suppleanza. Mintga delegada e delegà ha sulettamain ina vusch.

Las delegadas ed ils delegads tenor cifra 2 n'han nagin dretg da vuschar davart l'approvaziun dal rapport e dal quint annual sco era davart tuttas dumondas da la surveglianza da l'activitad da la suprastanza.

Elecziun da las delegadas e dals delegads

art. 12. Las organisaziuns affiliadas elegian las delegadas ed ils delegads e lur suppleantas e suppleants per ina perioda da 3 onns. Las uniuns regiunalas èn responsablas che lur delegaziuns èn represchentativas per la populaziun da lur regiuns. Mintga schlattaina duess esser represchentada cun almain in terz da las delegadas e dals delegads.

Dumber da delegadas e delegads

art. 13. Las organisaziuns affiliadas han il dretg al sequent dumber da delegadas e delegads:

1. Uniuns regiunalas

Romania:	18 delegadas e delegads
Uniun dals Grischs:	14 delegadas e delegads
Renania:	7 delegadas e delegads
Uniun rumantscha da Surmeir:	7 delegadas e delegads

2. Uniuns surregiunalas

Societad retorumantscha:	5 delegadas e delegads
Uniun da scripturas rumantschas:	5 delegadas e delegads
Cuminanza rumantscha da radio e tv:	5 delegadas e delegads

3. Uniuns extraterritorialas

Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa:	3 delegadas e delegads

Las organisaziuns affiliadas communitgeschan ils nums da las delegadas e dals delegads e da lur suppleantas e suppleants a la LR che maina in register.

La radunanza decida en connex cun la recepziun dad ulteriuras organisaziuns davart il dumber da delegadas e delegads.

Cumpetenzas

art. 14. La radunanza è l'organ suprem ed ha en particular la cumpetenzas da

1. survegliar l'entira gestiun da la LR
2. discutir e decider dumondas da princip e da program
3. stabilir e midar ils tschentaments
4. eleger il president/la presidenta, la suprastanza e sia suppleanza sin proposta da las uniuns regiunalas per periodas d'uffizi da 3 onns
5. eleger la cumissiun da gestiun ord il ravugl da la radunanza per periodas d'uffizi da 3 onns sco era sin proposta da quella il post da controlla da finanzas
6. approvar il program da lavur ed il preventiv annual
7. approvar il rapport annual ed il quint annual e dar descharscha als organs
8. decider davart iniziativas e moziuns tenor art. 18 e 19
9. nominar commembras e commembers d'onur
10. decider davart la recepziun e l'exclusiun dad organisaziuns affiliadas
11. decider davart realisar ina spierta rumantscha.

Convocaziun

art. 15. La radunanza vegn convocada da la suprastanza duas giadas l'onn per sias tschentadas ordinarias. Ina tschentada ha lieu per regla l'emprima mesadad da l'onn, l'autra vers la fin da l'onn.

L'invit, la glista da tractandas e la documentaziun èn da trametter quatter emnas avant la radunanza directamain a las delegadas ed als delegads.

Radunanzas extraordinarias

art. 16. Ina radunanza extraordinaria po vegnir convocada:

1. sin decisiun da la suprastanza, dal cussegl u da la radunanza
2. sin giavisch dad almain in tschintgavel (1/5) da las/dals delegad(a)s u da 3 suprastanzas d'organisaziuns affiliadas.

La convocaziun ha da succeder entaifer 3 mais tenor las disposiziuns en ils art. 15 e 17.

Tractandas

art. 17. La glista da tractandas da la radunanza vegn stabilida da la suprastanza. Tuttas tractandas, cun excepziun dals cas d'al. 2 da quest artigel e da l'art. 38 al. 2, vegnan prediscutadas da la suprastanza e dal cussegl e suttamessas a la radunanza cun ina proposta.

La radunanza tracta era fatschentas urgentas inoltradas a scrit da la suprastanza dad in'organisaziun affiliada il pli tard 6 emnas avant la radunanza. La radunanza decida davart l'urgenza da talas dumondas.

Dretg d'iniziativa

art. 18. Cun lur sottascripziuns pon 25 delegadas e delegads u 3 suprastanzas d'organisaziuns affiliadas inoltrar in'iniziativa en ina dumonda che stat en cumpetenzza da la radunanza.

Tar in'iniziativa sto la suprastanza suttametter rapport e proposta ad ina da las duas proximas radunanzas ordinarias.

Dretg da moziun

art. 19. Mintga delegada e delegà ha il dretg da pretender da la suprastanza ch'ella suttametia a la radunanza ina proposta en ina dumonda che stat en cumpetenzza da quella. La moziun è d'inoltrar per scrit cun ina curta motivaziun almain 3 mais avant la radunanza.

En la proxima radunanza prenda la suprastanza posiziun, suenter che la moziunaria/il moziunari ha pudì motivar sia moziun.

Vegn la moziun sustegnida d'ina maioritad da las delegadas e dals delegads, ha la suprastanza da suttametter rapport e proposta en chausa en ina da las duas suandantas radunanzas ordinarias.

Cun consentiment da la moziunaria / dal moziunari po la moziun vegnir midada en in postulat nunliant.

Dretg d'interpellaziun

art. 20. Dumondas e reclamaziuns po mintga delegada e mintga delegà inoltrar a la suprastanza per scrit almain 15 dis avant u a bucca durant la radunanza.

A quellas a scrit respunda la suprastanza en la proxima radunanza, a quellas a bucca en la radunanza u entaifer 1 mais a scrit.

B. Il cussegl

Cumposiziun

art. 21. Il cussegl sa cumpona da la suprastanza LR e da las presidentas e dals presidents da las organisaziuns affiliadas. Las presidentas ed ils presidents da las organisaziuns affiliadas pon sa laschar represchentar dad ina commembra u d'in commember da la suprastanza da lur organisaziun.

Cumpetenzas

art. 22. Il cussegl ha en particular la cumpetenzza da

1. predeliberar tuttas fatschentas che la suprastanza suttametia a la radunanza e da prender posiziun per mauns da quella

2. pretender da la suprastanza in'orientaziun per scrit u a bucca en tuttas dumondas da la gestiun entaifer in temp adequat
3. pretender da la suprastanza in rapport intermediar en fatschentas impurtantas
4. dar recumandaziuns a la suprastanza per la preparaziun da las fatschentas ch'èn da suttametter a la radunanza
5. relaschar in regulativ da gestiun per la suprastanza cun il dretg da delegar cumpetenzas da la suprastanza ad ina giunta directiva, a la presidenta/al president ensemen cun la secretaria generala/il secretari general u a la secretaria generala/al secretari general
6. relaschar ulteriurs reglaments per l'execuziun da detagl da quests tschentaments
7. examinar dumondas per credits supplementars da passa fr. 20'000.– per mintga cas singul e decider en atgna cumpetenzza u far - tenor impurtanza da la summa ed atgna decisiun - propostas a la radunanza da delegadas e da delegads per tals credits
8. approvar ils statuts da las organisaziuns regionalas ed extraterritorialas
9. decider davart l'installaziun e la cumposiziun da cumissiuns prede- liberantas.

Tractandas

art. 23. La glista da tractandas per las radunanzas da cussegl vegn cumpilada da la suprastanza. Tuttas tractandas vegnan da princip prediscutadas da la suprastanza.

Convocaziun

art. 24. Il cussegl sa raduna almain 2 giadas ad onn avant las radunanzas. El vegn convocà dal secretariat per incumbensa da la suprastanza.

Sin dumonda da 2 presidentas u presidents d'organisaziuns affiliadas è da convocar ina seduta da cussegl entaifer 1 mais.

C. La suprastanza

Cumposiziun

art. 25. La suprastanza da la LR sa cumpona da 5 commembras u commembers e sa constituescha senza fin al president/a la presidenta che vegn elegì(da) directamain da la radunanza. Las 4 uniuns regionalas: Romania, Uniun dals Grischs, Renania ed Uniun rumantscha da Surmeir

èn represchentadas mintgina cun ina commembra /in commember e cun ina suppleanta /in suppleant.

Las uniuns regionalas gidan cun lur nominaziuns a cuntanscher che la suprastanza sa cumponia da personas dad omaduas schlattainas.

Commembras e commembers da las suprastanzas da las organizaziuns affiliadas na pon per regla betg far part da la suprastanza LR.

Obligaziuns e cumpetenzas

art. 26. La suprastanza è l'organ executiv da la LR ed ha en particular las suandantas obligaziuns e cumpetenzas:

1. exequir ils pensums tenor ils tschentaments, las ordinaziuns e las decisiuns dals ulteriurs organs e decider tuttas incumbensas da gestiun, uschè lunsch che quai na stat en cumpetenzza explicita dad in auter organ u è gia decidì directamain u indirectamain, cunzunt entaifer il budget, tras in organ superiur
2. preparar las sedutas dal cussegl e da la radunanza e convocar quests organs per tschentadas
3. eleger la vicepresidente/il vicepresidente e reparter las scharschas entaifer la suprastanza
4. survegliar l'administraziun, la cassa ed ils posts da lavur da la LR
5. eleger la secretaria generala/il secretari general ed il persunal en il secretariat ed en ils posts da lavur da la LR
6. relaschar ils reglaments davart las obligaziuns e cumpetenzas dal secretariat general e dals posts da lavur en la LR
7. nominar cumissiuns spezialas, uschè lunsch che quai na stat en cumpetenzza dal cussegl u da la radunanza
8. decider credits supplementars fin a fr. 20'000.– per mintga cas singul.

Sedutas

art. 27. La suprastanza sa raduna tenor invit dal secretariat per incumbensa da la presidenta/dal president u sche 2 commembras/commembers dumondan quai. Ella po decider, sche almain 3 commembras/commembers èn preschent(a)s.

D. La cumissiun da gestiun

Cumissiun da gestiun

art. 28. La cumissiun da gestiun sa cumpona da trais commembras u commembers e da duas suppleantas/dus suppleants. Ella elegia sezza sia presidenta u ses president. Ella examinescha l'entira gestiun da la LR

e retschaiva per invista ils protocols dals organs da la LR, il preventiv ed il program da lavur sco era il rapport ed il rendaquint e sin dumonda tut ils ulteriurs documents da gestiun.

Controlla da finanzas

art. 29. La controlla da finanzas vegn fatga d'in post da revisiun professiunal per mauns da la cumissiun da gestiun.

Rapports

art. 30. La cumissiun da gestiun preschenta ses rapport e quel da la revisiun dal quint en scrit per mauns da la suprastanza, dal cussegl e da la radunanza.

V. Finanzas

Meds finansials

art. 31. Ils meds finansials da la LR sa cumponan da:

1. contribuziuns federalas
2. contribuziuns chantunalas
3. la spierta rumantscha
4. contribuziuns e donaziuns dad ulteriuras instituziuns e da persunas privatas
5. entradas ord la vendita
6. indemnizaziuns per servetschs (translaziuns, terminologias, e.a.)
7. fits/tschains da fondos e d'investiziuns
8. entradas occasiunalas

Responsabladad

art. 32. Per obligaziuns finansialas è la Lia rumantscha responsabla sulettamain cun sia facultad.

VI. Secretariat general e posts da lavur

Pensum

art. 33. Il secretariat general procura per la gestiun, l'administraziun e la contabilitad. El represchenta per incumbensa da la suprastanza ils interess da la LR vers enora e coordinescha las activitads entaifer la LR. El prepara las materialias da decisiun necessarias ed exequescha ils conclus dals organs.

Ils posts da lavur LR exequeschan tenor ils reglaments vertents ils pensums circumscrits en il program da lavur u surdads dals organs.

Secretari(a) general(a)

art. 34. La secretaria generala/il secretari general dirige il secretariat general ed ils posts da lavur, assista a las tschentadas dals organs cun vusch consultativa, procura per ils protocols e rapports, sviluppa concepts e projects concrets per la lavur e tgira relaziuns cun las medias, cun instituziuns sin ils divers plauns e cun las organisaziuns affiliadas.

Obligaziuns e cumpetenzas

art. 35. Las obligaziuns e cumpetenzas dal secretariat general e dals posts da lavur en la LR vegnan fixadas en reglaments specifics. La suprastanza sa stenta da decentralisar las lavurs.

Cundiziuns d'engaschament dal persunal

art. 36. Per l'engaschament dal persunal valan da princip las cundiziuns fixadas en ils reglaments respectivs dal chantun Grischun. La suprastanza relascha, sche necessari, directives supplementaras specificas u decida davart excepziuns.

VII. Disposiziuns generalas

Presidenza

art. 37. Las radunanzas dals organs da la LR vegnan presidiadas da la presidenta/dal president u da la vicepresidente/dal vicepresidente u, en cas spezial, dad ina presidenta/in president dal di.

Votaziuns ed elecziuns

art. 38. Per pudair concluder ston esser preschent(a)s en la radunanza in terz da sias commembras/ses commembers, en las sedutas dals ulteriurs organs dus terzs.

Conclusèn sulettamain pussaivels davart fatschentas annunziadas ordavant sin la glista da tractandas, nun che la chaussa na saja betg d'impurtanza principiala e vegnia declerada urgenta cun dus terzs da las vuschs. Per interpellaziuns tenor art. 20 è adina previs ina tractanda en la radunanza da delegadas e delegads.

Votaziuns ed elecziuns vegnan per regla fatgas cun maioritad averta. Scrutini pon pretender in tschintgavel da las preschentas/dals preschents.

Tar tuttas votaziuns ed elecziuns è la maioritad absoluta da las personas che votescha decisiva. En ina segunda votaziun vala tar elecziuns il pli relativ. En cas d'egualitad da las vuschs vala tar votaziuns la vusch da la presidenta u dal president sco vusch da tagl; tar elecziuns vegn tratg la sort.

En il cussegl ed en la suprastanza na po nagin s'abstegnair da la vusch. Sclaus dal dretg da vuschar è, ultra dals cas tenor art. 11 al. 3, mintga commembra e commember, sch'i sa tracta da conclus davart fatschentas che pertutgan ella sezza u el sez, sia consorta u ses consort u in parent en lingia directa u en lingia laterala en il segund grad sco era la quinanza en ils medems grads.

Limitaziun dal temp d'uffizi

art. 39. Il president u la presidenta, la suprastanza, las suppleantas ed ils suppleants da suprastanza e la cumissiun da gestiun vegnan elegid(a)s per maximal 3 periodas d'uffizi da 3 onns. Suentar in'interrupziun è in'elecziun danovamain pussaivla.

Candidatas e candidats che han cumplenì 70 onns na pon betg pli vegnir tschernid(a)s.

Suttascripziun giuridicamain valaiola

art. 40. La LR vegn obligada sulettamain tras suttascripziun collectiva. Il dretg da suttascriber han il president/la presidenta, il vicepresident/la vicepresidenta e la secretaria generala/il secretari general en dus. La suprastanza po dar ad ulteriurs commembers ed ulteriuras commembras da la suprastanza ed ad ulteriuras employadas u ulteriurs employads il dretg da suttascriber, dentant sulettamain collectivamain ensemen cun la presidenta/il president u cun la secretaria generala/il secretari general.

Spesas e diarias

art. 41. Per la participaziun a las radunanzas, a sedutas dal cussegl, da la suprastanza e da la cumissiun da gestiun e per incaricas spezialas vegnan pajadas diarias e spesas a norma d'in reglament spezial.

Incumpatibilitad

art. 42. Employadas ed employads da la LR e da sias organisaziuns affiliadas nun èn elegibels(-blas) en in organ da la LR.

Linguatgs uffizials

art. 43. Ils idioms scrits regional: putèr, surmiran, sursilvan, sutsilvan e vallader han tuts il medem dretg concernent diever e tgira.

Il rumantsch grischun sco linguatg da punt e standard vegn duvrà per ils texts uffizials ed administrativs da la LR e per ulteriurs texts da tut gener che sa drizzan a l'entir territori rumantsch.

Onn da gestiun

art. 44. L'onn da gestiun da la LR correspunda a l'onn chalendar.

VIII. Revisiun dals tschentaments

Proposta

art. 45. Quests tschentaments pon vegnir suttamess ad ina revisiun totala entras conclus preliminar da la radunanza sin proposta dal cussegl, da la suprastanza u sin fundament d'ina iniziativa u moziun tenor ils art. 18 e 19.

Quorum

art. 46. Per ina revisiun totala sco er parziala dovri ina maioritad da 2/3 da las vuschs da la radunanza.

IX. Dissoluziun

Procedura

art. 47. Per la dissoluziun da la LR dovri 2/3 da las vuschs da la radunanza. Tals conclus pon vegnir prendids sulettamain, sche almain 3/4 da las delegadas/dals delegad(a)s èn preschent(a)s.

Liquidaziun

art. 48. En cas da dissoluziun va la facultad da la LR al chantun Grischun cun l'obligaziun da tegnair questa facultad en salv almain durant 20 onns per ina eventuala outra societad cun la medema u cun ina sumeglianta finamira.

X. Disposiziun finala

Entrada en vigur

art. 49. Quests tschentaments remplazzan ils tschentaments dals 3-7-1976 e las revisiuns parzias dals 7-6-1986 e dals 4-8-1991.

Salouf, ils 4 da zercladur 1994

Chasper Pult, *president*

Bernard Cathomas, *secretari*

2. Revisiun dad artigel 116 da la constituziun federala

2.1. Proposta dal cussegl dals stadis dals 15-6-1994

1. Tudestg, franzos, talian e retorumantsch èn ils linguatgs naziunals da la Svizra. Sin dumonda dals chantuns pertutgads sustegna la Confederaziun mesiras per mantegnair il territori tradiziunal da minoritads linguisticas periclitadas.
2. Ils linguatgs uffizials da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per ils contacts cun ils Retorumantschs è era il retorumantsch linguatg uffizial da la Confederaziun. La lescha regla ils detagls.

2.2. Proposta da la cumissiun dal cussegl naziunal dals 20-10-1994

1. Tudestg, franzos, talian e retorumantsch èn ils linguatgs naziunals da la Svizra.
2. La Confederaziun ed ils chantuns promovon l'encletga ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.
3. En cunvegrientscha cun ils chantuns pertutgads sustegna la confederaziun mesiras per mantegnair e promover linguatgs naziunals periclitads.
4. Ils linguatgs uffizials da la Confederaziun èn il tudestg, il franzos ed il talian. Per ils contacts cun ils Retorumantschs è era il retorumantsch linguatg uffizial da la Confederaziun. La lescha regla ils detagls.

3. Posiziun da las suprastanzas da las uniuns affiliadas davart la retschertga dal chantun Grischun conc. l'acceptanza dal rumantsch grischun

Las uniuns affiliadas da la Lia rumantscha, sa radunadas ils 15-10-1994 en il rom da la SCUNTRADA RUMANTSCHA a Donat en Val Schons, partan l'opiniun dal president dal cussegl grond ch'il chantun Grischun saja memia precaut en dumondas da la politica da linguatg e na fetschia betg tut il pussaivel per rinforzar la preschientscha dal rumantsch. En las regions ed en las vischnancas rumantschas arrivon memia blers texts da tutta spezia da vart dal chantun en tudestg.

La radunanza è conscianta ch'il chantun è surdumandà da realisar sistematicamain ils texts da l'administraziun en diversas variantas rumantschas. Ina preschientscha pli sistematica e consequenta dal rumantsch para sulettamain pussaivla cun ina suletta lingua administrativa scritta.

Nus enconuschain las difficultads da l'acceptanza dal rumantsch grischun en singuls secturs e parzialmain era tar burgaisas e burgais. Nus considerain talas difficultads d'acceptanza sco normalas per in linguatg da scrittira nov.

Per surmuntar questas difficultads supplitgescha la radunanza ils responsabels dal chantun Grischun da midar la politica da linguatg concernent il rumantsch grischun e da na mesirar l'acceptanza, mabain da prender mesiras concretas per crear in'acceptanza. Il chantun Grischun

- duai mussar e punctuar la necessitad da disponer dad ina suletta lingua scritta per il rumantsch, sche quel vul esser pli preschent en l'administraziun.
- duai motivar la populaziun cun mesiras adattadas d'acceptar quest linguatg per scrittiras da l'administraziun.
- duess far emprovas concretas ed accumpagnadas cun rumantsch grischun en las vischnancas e tar la populaziun.
- duai renunziar a la retschertga conc. l'acceptanza dal rumantsch grischun ed impunder ils meds a disposiziun per mesiras da motivaziun e decleraziun conc. il rumantsch grischun.
- La Romania e las uniuns afiliadas da la LR sustegnan en spezial er la proposta da cussegl dals stadis Luregn Mathias Cavelty da far emprovas concretas cun il rumantsch grischun en scolas da la diaspora rumantscha. Il chantun duai porscher maun per realisar ina tala instrucziun, surtut er cun metter a disposiziun ils meds d'instrucziun necessaris.

4. Intervenziuns parlamentaras en il cussegl grond

- Dumonda scritta da deputà Hassler conc. l'instrucziun da rumantsch al Plantahof (vesair protocol dal cussegl grond, 30-11-1994).
- Pled d'avertura dal president dal cussegl grond davart la politica da linguatg dal chantun Grischun (vesair protocol dal cussegl grond, settember 1994).

5. "Linguatg rumantsch"

1. *Chara lingua da la mamma,
ti rumantsch sonor e fin;
ti favella dultscha, loma,
oh, co t'am jau senza fin!*

*En tes suns, cur er'en tgina,
han ils mes ma charezzà,
: e chanzuns uschè charinas
en l'ureglia m'han chantà :*

2. *M'has mussà cun allegrezza
mia patria ad amar,
sa natir'e sas bellezzas
en chanzuns a dechantar.*

*Da l'amur la dultscha brama
m'has express ti e guidà;
: m'has nutrì la sontga flomma
che rendeva mai beà :*

3. *Sco il chant da filomela
ma parevas ti sunar,
cur ch'jau hai en ma favella
mes uffants udì chantar!*

*Millieras regurdanzas
svegl'en mai tes pled sonor!
: Svegl'adina novas spranzas,
novas forzas en mes cor! :*

Pronunzia:

- cha = tg (sursilvan, sutsilvan, surmiran)
- che, ch' = k (ladin)

Adattà da Manfred Gross per SCUNTRADA 1994 VAL SCHONS/ Act final
(tenor "Chara lingua")

Defuncts

Nus ans regurdain en pia memorgia dals defuncts stads engaschads en il moviment linguistic - cultural rumantsch u per il rumantsch.

<i>Albert Camen</i>	1908 - 1994
<i>dr. Gian Caduff-Rich</i>	1899 - 1994
<i>dr. Franci Zwitter</i>	1913 - 1994